MALCOLM-X

ماڵکۆڵم ئێکس.. پەیامی ڕابوونی گەلان

فاضل قەرەداغی

بسم الله الرحمن الرحيم

"أَوَمَنْ كَانَ مَيْتاً فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُوراً يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا"

ماڵكۆڵم ئێكس
پەیامی ڕابوونی گەلان

فاضل قەرەداغی

تێبینی: بۆ ژیانی ماڵكۆڵم ئێكس سوودی گەورەم لە یادداشتەكانی وەرگرتووە "بەپێشەكیو پاشكۆوە"، زۆرجار زۆر تەعبیری ماڵكۆڵمم وەكو خۆی دووبارە كردۆتەوە، دەشتوانین ئەم نامیلكەیە وەكو كورت كردنەوەیەكی یادداشتەكەی لە ئامادەكردنی "ئێلیكس هالی"و وەرگێڕانی بۆ عەرەبی (1986) بزانین، ئەوەندەش بزانین ماڵكۆڵم جگە لە باسی ڕۆژنامەو گۆڤار كتێبێكی هەیە بەناوی (ڕاستیی بزووتنەوەی ئیسلامی) كە دەربارەی ڕێكخراوی (نەتەوەی ئیسلام)ـە.

چاپی یەكەم ١٤١٣ك-١٩٩٢ز

چاپی دووەم ١٤١٩ك- ١٩٩٨ز (بەدەستكارییەوە)

چاپی ئینتەرنێت ١٤٢٥ك -٢٠٠٤ ز (بەدەستكارییەوە)

پەیامی وریابوونەوەو ڕا پەڕین

پەیامی مالْکوْلْم ئێکس هەر بۆ ڕەشەکانی ئەمریکا نەبوو، پەیامەکەی بۆ هەموو گەلێکی ستەملێکراوە.. پەیامی ڕاپەڕین‌و هەستانەسەرپێ.. لەپێناو ئەم پەیامەدا ئامادە بوو بکوژرێت.. لەڕێی ئەم پەیامەشدا کوژرا.

مالْکوْلْم ئێکس لەگۆمێکی تاریکدا دەژیا: تلیاك خواردن، تلیاك فرۆشتن، گەوادی، دزی،.. ئیسلام ئەو و هەزارانی وەکو ئەوی خەبەر کردەوە، ڕایچڵەکاندن، کردنی بەپەیامهەڵگر، پەیامی وریابوونەوەو ڕاپەڕین.

لەئەمەریکادا مرۆڤی ڕەشپێست هەمیشە زللەی دەخوارد کەچی چۆکی دا دابب، مالْکوْلْم فێری کرد بەپێوە هەستێ، بەرەوڕووی "ئاغا" سپیپێستەکان بوەستێ.

"پێشەوا"ی ڕەشەکانیش لەهەموویان خراپتربوون.. ملیان کەچ دەکردو دەستی سپیپێستان ماچ دەکرد، چەندیش زیاتر ماچیان دەکرد ئەوەندە زیاتر پیاوی سپی تفی لێ دەکردن، چەندیش زیاتر پێڵاوەکانیان دەلستەوە ئەوەندە زیاتر پێی دەخستە سەر کەللەیان.

بەداخەوە ئەمڕۆ میللەتەکانمان هەر بێ دەسەلاٌت‌و ژێر دەستە نین، میللەتەکانمان بەرەو ئەو مێشك سڕینەوەیە دەچن کە مالْکوْلْم ئێکس کات‌و ژیانی تەرخان کرد بۆ لەناوبردنی، بنەمایەکی ئەم مێشك سڕینەوەیە دەڵێت:

"شت چەند ڕۆژئاوایی تر بێت ئەوەندە باشترە"

وەك چۆن لای ڕەشەکانی ئەمریکا ئەم بنەمایە هەبوو:

"شت چەند سپی تر بێت ئەوەندە باشترە"

کەسانیش هەن لەناو میللەتانی ڕۆژهەلاٌتدا خۆیان کردۆتە پێشەوا، هەروەکو پێشەوایانی ڕەشەکان، هەروەکو "کوڕەکانی مام تۆم"، ئەو دەستە ماچ دەکەن کەبەر زللەیان دەدات‌و ئەو پێڵاوە دەلێسنەوە کەسەریان پان دەکاتەوە.. بەمەش ڕازی نین: واخەریکە میللەتیش ڕووەو ئەم چارەنووسە زەلیلە دەبەن.

کەسانێکمان دەوێ وەکو مالْکوْلْم ئێکس پێمان بڵێن: بەسە چۆکدادان، چاو بکەنەوە، هەستنەسەر پێ، فێرمان بکەن بە "ئاغا"کان بڵێین بەسە یاری کردن بە میللەتانمان..

کەسانێکمان دەوێ وەکو مالْکوْلْم ئێکس مێشکمان پاك بکەنەوە لەو درۆیەی کە "شت چەند ڕۆژئاوایی تر بێ ئەوەندە باشترە"، فێرمان بکەن چۆن هەوڵ بدەین هاوشانی ئەو "ئاغایانە" ببین، بەرەو ڕوویان بوەستین، بیانبەزێنین.

دەمانەوێ وەکو مالْکوْلْم ئێکس ئابڕووی "کوڕەکانی مام تۆم"، بووکەشووشەکانی سەر شانۆ بەرین.

وەك چۆنیش مالْکوْلْم ئێکس بە سپییەکانی وت: "ئەو ڕەشپێستەی ئەوسا دەتانناسی مرد"، دەمانەوێ وەکو ئەو بڵێین: ئەو میللەتەی ئەوسا دەتانناسی.. مرد.

دەمانەوێ.. هەزار شتمان دەوێ.

با هەنگاوی یەکەم بنێین،

با لاوەکانمان بێنەوە هۆش خۆیان،

میللەتیش بێننە هۆش خۆی،

پێی بڵێن، هاواری لێ بکەن:

بەسە چۆکدادان،

چاو بکەرەوە، هەستە سەرپێ، ڕاپەڕە

ڕەشەکانی ئەمریکا.. خوێی سەر برین

"وێنەی کۆیلەو ئافرەتی ڕەش، بەستراونو بەقامچی لێیان دەدرێ، دایکانی ڕەشپێست تەماشای پیاوە سپپێستەکان دەکەن منالّە شیرەخۆرەکانیان لێ دەسەننو ئیتر قەت نایانبیننەوە، سەگەکان کۆیلەکان ڕاو دەنێن، پیاوان بەقامچییەوە کۆیلە ڕاکردووەکان ڕاو دەنێن، تێلا، زنجیر، تفەنگ.."[1].

"لەوپەڕی گەرمەی ئەم بازرگانییە "بازرگایی کۆیلەی سەدەی هەژدەی زاینی" بەریتانیا "١٩٢" پاپۆڕی هەبوو کەخەریکی بازرگانیی کۆیلە بوونو لەهەر سەفەرێکدا "٤٧" هەزار ئەفەریقایی دەبرد..".

"گۆڤاری لایف-١٩٥٧: "١٤" ملیۆن "ئەفریقایی" گەیشتنە جیهانی نوێ.. "٤٢" ملیۆن ئەفریقایی مردن پێش ئەوەی بگەنە عەمارەکانی لێواری ڕۆژئاوای ئەفەریقا بۆ ڕاگواستن بۆ جیهانی نوێ"[2].

"لەویلایەتەکانی باشووری "ئەمریکا" ئازادیی ڕەشپێستێك -بەڵکو ژیانیشی- هەڕەشەی لێ دەکرێ ئەگەر گومانی لێ بکرێ بەتەمای مانگرتنە".

"لاوێکی ڕەش ساڵی ١٩٥٧ لە کارۆلاینای باکووردا گیرا چونکە ".." تەماشای ئافرەتێکی سپی کرد".

"لەوانەیە بڕوا نەکەین: زۆر ئەمریکی لایان سەیر دەبێ ئەگەر بزانن کەوا ڕەشپێستان وەکو مرۆڤ هەموو هەستە مرۆڤایەتییەکانیان هەیە"[3]

هیچ دیمەنێك وات دەبینی لە فلمە ئەمەریکییەکاندا؟

دەزگا ڕەسمیو نارەسمییەکانی ڕاگەیاندن لەئەمەریکادا، وەك چۆن بڵێیت ڕێك کەوتین، ئەمریکا وا پیشان دەدەن کەهەموو شتێك تیایدا بە ئاسانی دەڕوات، هەتا فلمەکانی کوشتنو بڕینیش: دەبینین پاڵەوانێك پیاو

---

[1] مذكرات مالكولم X.. زعيم الزنوج المسلمين في أمريكا ص١٦٠.

[2] ئەم دوو پاراگرافە لە: طاهر عبدالحكيم، إضطهاد الزنوج في أمريكا ١٩٥٨، ت١٢-١٦.

[3] ئەم سێ پاراگرافە لە: ئێریك لنكۆڵن، المسلمون الزنوج فى أمريكا ١٩٦٤، ل٥٣-٥٥.

خراپیان لە ناو دەبات.. لەکۆتاییشدا ئەنجامی ئاڕاستەخۆی ئەم فلمانە: شیرین کردنی "شێوازی ژیانی ئەمەریکایی".

سەرۆك "لنکۆڵن" لەسەدەی ڕابردوودا بڕیاری ئازادکردنی کۆیلەکانی دا، ویلایەتەکانی باشووری ئەمریکا سەرپێچیان کردو جیا بوونەوە، شەڕ بەرپا بوو ئەو ویلایەتانە بەزێندران، لنکۆڵن بڕیارەکەی بۆ بەسەرچوو بەڵام ئایا ئەگەر کۆیلێتی نەمابووبێ ڕەگەزپەرستی لەئەمریکادا بنەبڕکراوە؟[4]

لەهەموو ئەمەریکادا، باکوورو باشوور، ڕەگەزپەرستی هەیە، لەهەموو شوێنێکدا سپیپێست "بەرزترە" لەڕەشپێست، بەڵام باکوور دووڕووە.. مالکۆلم ئێکس وەکو موسڵمانەکانو بەپێچەوانەی دوژمنەکانی تری ڕەگەزپەرستی -باشووری لا باشتربوو چونکە ڕەگەزپەرستییەکەیان ناشارنەوەو بە ئاشکرایی دەریدەبڕن، جگە لەم ڕاستگۆییەی شایەنی ڕێزە، ئەم ئاشکراکردنەی ڕەگەزپەرستی ڕەشەکانی ئەوێی هاندابوو زووتر بکەونە جموجووڵ لەکاتێکدا سپییەکانی باکوور توانیبوویان ڕەشەکان بەنج بکەن.. قسەی هەڵخەڵەتێنەریان بۆ دەکەنو پەیمانی درۆیان پێ دەدەن، دوایش هیچ ئامانجێکیان بۆ بەجێ ناهێننو وەکو ئەمەریکییەکانی باشووریش بەهیچیان نازانن.

لای مالکۆلم دوو پاڵێوراوەکەی سەرۆکایەتیی ئەمریکا وەکو یەك خراپن، بەڵام (گوڵد وۆتەر) -لەحزبی کۆماری- "گورگ" بوو، بۆیە لە (جۆنسۆن) -لەحزبی دیموکراتی-ی "ڕێوی" باشتر بوو.

بەهەمان جۆر "پارێزگاران"و "لیبڕالەکان" یەك هەڵوێستیان هەبوو بەرامبەر ڕەشەکان "با ڕەشەکان لەجێی خۆیاندا بوەستن"، بەڵام لیبڕالەکان ئەمەیان زیاد دەکرد: با وا خۆمان پیشان بدەین کەبەهەندێك داواکاریی ڕەشەکان قایلین.

تاماوەیەك لەمەوبەر ڕەشەکانی باشوور خەریکی جموجووڵی بەناوبانگی (دانیشتن) بوون. هەر یەك لە ڕەشپێست و سپیپێست پاسی تایبەتیان هەبووو بەم جۆرە تێکەڵ بەیەك نابن بەڵام بەپێی بزاڤی (دانیشتن) ڕێگە بە ڕەشەکان بدرێ لەیەك پاسداو بەتێکەڵاوی لەگەڵ سپییەکاندا دانیشن.

با ئەمەیان دەستبکەوێ.. گرنگ ئەوەیە: ئایا دەتوانرێ وا لە سپییەکان بکرێ بە مرۆڤیان بزانن؟ مالکۆلم ئێکس گاڵتەی بەم جۆرە خەباتانە دەهات، ڕەشپێست خەسێنرابوو و لەپیاوەتی -بەڵکو لە مرۆڤایەتیش- خرابوو ئیتر (دانیشتن) چی بۆ دەکات؟

ماڵکۆلم کە ل ەباشووری ئەمەریکادا سەرەتای ژیانی خۆی بردبووەسەر باشترین شایەتە بۆ باسی "پلەو پایە"ی ڕەشەکانی ئەوێ:

---

[4] بەڵام با بەمە نەخەڵەتێین، ئەوەتا جێفەرسۆن Jefferson کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی دەستووری ئەمریکیو سەرۆکێکی ئەمریکا بوو زۆر پێش لینکۆڵن لایەنگرێکی گەورەی نەهێشتنی کۆیلێتی بوو بەڵام ئەوەی پشت گوێ خست شەش منداڵە ڕەشپێستەکەی کەلە ژنە ڕەشەکەی بوون ئازادبکات بڕوانە:
Catherine David, Black Power, histoir d'une dérive, TéléObs, no. 141, 11-17/5/1996, p.3.
لنکۆڵنیش خۆی لەوتارێکدا دانی بەوەدا نابوو کە لەو بڕوایەدا نییە کە سپیپێستو ڕەشپێست یەکسانن.

لەسییەکانی سەدەی بیستدا لەشاری (لانسینگ)ی سەر بە ویلایەتی (میشیگان)دا ڕەشپێستی "سەرکەوتوو" هەبوون. "سەرکەوتوویی" لەئەمریکادا دەستکەوتنی پارەی زۆر یان پایەی بەرزە:

"سەرکەوتووان"ی لانسینگ "بۆی" یان "بۆیاخچی پێڵاو بوون".

"هەڵبژاردە"ی ڕاستەقینە، "دەسەڵاتە هەرەگەورەکان"، "قسەکەران بەناوی ڕەگەزی ڕەش" خزمەتکاری ئەسپەکانی یانەی "لادێ"ی لانسینگ بوون یاخود بۆیاخچی پێڵاوبوون لەپەرلەمانی ویلایەتی میشیگان..".

باسی خێزانی "لیۆنز"ی شاری "ماسۆن"ی ویلایەتەکە دەکات کە مستەر "لیۆنز" وەرزشەوانێکی دەرکەوتووبوو:

"بەم جۆرە ڕێزی دەگیرا لەلایەن هاوڵاتیانی شارەکەوە، بەهۆی ئەمەشەوە دەیتوانی کاری ناو ماڵانی دەستبکەوێ"!!

هەرچەندە ماڵکوڵم باشترین قوتابی بوو بەڵام مامۆستا سپییەکە لای سەیر بوو کاتێك لە ماڵکوڵمی پرسی دەربارەی دواڕۆژیو ئەم وەڵامەی دایەوە کە دەیەوێ ببێتە پارێزەر:

"تۆ قولە ڕەشی Negro، دەبێ واقیعی بێت، بۆچی نابیتە دارتاش؟"

مامۆستاکە وەکو هەموو پێست سپییەك بیری دەکردەوە، دوا ڕۆژی ڕەشەکان لایان ئەوەیە "لە جێی خۆیاندا بمێننەوە".

لەڕەشەکان ژیان خراپتر ئەو ((سپی))یانەن کە بە ڕەگەز ڕەشن، واتە ڕەگێکی ڕەشیان تێدایە بەڵام بەڕوویانەوە دیار نییە، ئەمانە لەدۆزەخدا دەژیان چونکە ئیمکان بوو ڕۆژێك کابرایەك خەبەریان لێ بدات، ئەمانە بەهۆی تێکەڵ بوونیان لەگەڵ سپییەکاندا -کەسیش نەیدەزانی کەڕەشن- ئەو قسانەیان دەبیست کە سپییەکان نێوان خۆیان بەڕەشەکانیان دەوت، ماڵکوڵم دەیبینی چۆن دەتەقینەوەو دەمیان پڕ دەبوو لە قسەی ناشیرین دژ بە سپییەکان.

بەڵام لە ((ڕەگەزپەرستی))و ((بارودۆخی خراپی ژیان)) خراپتر ((مێشك سڕینەوە)) بوو، ڕەشپێستەکان لەسەر "ڕاستییەك" پەروەردەکرابوون:

"شت چەند سپی تر بێت باشترە"

کۆنك Conk دیاردەیەکی ئەم مێشك سڕینەوەیەیە، ڕەشپێستەکە گیراوەیەکی سووتێنەر دەدات لەقژە لولەکەی تاکو زەردو خاوی بکات.. دەموچاوی ڕەشو قژی زەرد! قژی زەرد هی سپیپێستەکانی بۆیە "باشترە"!

ماڵکوڵم فێری ئەم کارە ببوو و دەستی دابووە قژ خاوکردنەوە:

"بەم جۆرە.. یەکەم هەنگاوم نا ڕووەو سەرەولێژبوونی خودی خۆم"

باسی ڕەشەکانیش دەکات:

تەماشای دەوروبەرت بکە لەهەر شارێکدا (..) پیاوان دەبینی قژە لوولەکەیان خاوکردۆتەوە، هەروەها ئافرەتی ڕەشی خاوەنی قژی دەستکردی سەوزو مۆرو ".." کە شایەنی گاڵتە پێکردنن هەروەك بووکەشووشەی سەر شانۆی بووکە شووشان، مافی خۆشتە ئەو کاتە بپرسیت ئەگەر ڕەشپێستەکان مێشکیان لە دەست نەدابێتو پێوەندییان بەخودی خۆیانەوە مابێت"

ماڵکۆڵم ڕەشەکانی ڕاچڵەکاند، زۆریانی فێری ئەوەکرد کەشەرم لە ڕەشێتی خۆیان نەکەن، بەڵکو هەتا شانازیشی پێوە بکەن، ماڵکۆڵم ڕەشەکانی فێرکرد کەئیتر لە "خوارەوە" تەماشای سپیپێستەکان نەکەنو خۆیان بەکەمتر لەوان نەزانن، ڕەشەکان دەتوانن کاری مەزن بکەن، خۆشی نموونەیەکی گەورەی زیندوو بوو.

مێشك سڕینەوە هەروا کاری لەو ڕەشانە دەکرد کە خۆیان بە ئەندامانی "چینە بەرزەکان" دەزانی.. با ماڵکۆڵم باسیان بکات:

ڕەشەکانی بەرزایی "ڕۆکزبێری" -لە (بۆستن) لەباکووری ئەمریکادا- بەلووت بەرزییەوە تەماشای ڕەشەکانی "گیتۆ"[٥] یان دەکرد، ئەمانە لە "سەرکەوتووان"ی لانسینگ خراپتر مێشکیان سڕاوەتەوە

"ئەم نەگبەتانە بەهەموو توانایەکیانەوە هەوڵیان دەدا لاسایی سپییەکان بکەن، وا دەزانن ئەگەر "سپی تر" بن "باشتر" دەبن"

ماڵکۆڵم بەشێوە گاڵتەجاڕییەکەی خۆی باسی پیشەکانی ڕەشەکانی بەرزاییەکە دەکات:

"لەو بڕوایەدام کە لە دە کەسی بەرزایی ڕۆکزبێری هەشتیان بەکاری خزمەت هەڵدەستن بەڵام لەژێر ئەو ڕستەیە دەیشارنەوە:

لەبانکدا کار دەکات،

لەکۆمپانیایەکی تەئمینە...

یان خۆیان بە گەورە دەزانن:

"من لەبنەماڵەیەکی کۆن بوومەتەوە".. ئەمەیە ڕستە شۆڕشگێڕەی کە تەرخان کرابوو بۆ داپۆشینی کاری ئافرەتی خزمەتکار یان چێشلێنەری لای سپییەکان.

دەردی خۆ بەکەم زانینی ڕەشەکان گەیشتبووە ئاستی ڕۆشنبیران، بەڵام کارەساتەکە گەورەتر بوو: دەردەکە گەیشتبووە "پێشەوایان"، ئەمانە خۆیان کردبووە پێشەوایانی ڕەشەکان بەڵام لە ڕاستیدا کارەکەیان زیاتر نۆکەرایەتی بۆ سپییەکان بوو.. ئەمانەن "کوڕەکانی مام تۆم"[٦]

---

[٥] گیتۆ: ئەو گەڕەکەیە کە کەمایەتییەکی ئاینی یان نەتەوەیی ناچار دەبێت تیایدا بژی.

ئەم پێشەوایانە بۆ ڕازی کردنی خاوەنە سپییەکانیان هێرشیان دەبردە سەر موسڵمانە ڕەشەکان خاوەنەکانیان پێویستیان نەبوو بەوەی فەرمانیان پێ بدەن:

".. ئەمانە وەکو بووکەشووشەی سەر شانۆن، باش ڕاهێنانیان پێ کراوە، تەلەفزیۆنیان بینیوەو ڕۆژنامەیان خوێندۆتەوە، کەواتا زۆر باش دەزانن پێویستە چی بکەن".

" ناو نالێم بەڵام لیستەکە بنووسن بەناوی گرنگترین "پێشەوا"ی ڕەشپێست یان ئەوانەی خۆیان بەپێشەوا دەزانن ساڵی ١٩٦٠ ، ئەو کاتە ناوی ئەو کەسانە دەبەن کە هێرشیان دەبردینە سەر، ئێمەی "قولە ڕەشەکانی کێڵگەکان"[٨]، ئێمە کە ئەوەندە "شێت" بووین قامچیمان دا لە "خاوەنە باشەکە"مان، یەکەمین شتی گرنگ لایان ئەوەیە بە "خاوەنە باشەکە" بڵێن سەغڵەت نەبێ‌و گوێ نەداتە "قولە ڕەشەکانی کێڵگەکان"و "قولە ڕەشەکانی گیتۆ".

"ئەم موسڵمانە ڕەشانە قەد نوێنەری هەموو ڕەشەکان نین"

یان:

"ئەم ڕق پەرستنە کاری کەسانێکی لێپرسراو نییە"

(..) ئەم پێشەوایانە خەریك بوو بکەونە ژێر پێی یەکترەوە کاتێك پاڵەپەستۆیان دەکرد تا هەریەکەیان یەکەم کەس بێت بڵێ ئەم کارە "قسەی بێ سەرو بن‌و سەیری ڕێبازی ئیسلامیی مۆدێرنە" یان "قسەی نا ئایینیی دژ بە مەسیحییەکانە.

موسڵمانان دەیانوت:

".. ئەم سواڵکەرانە لەپێناوی زەردەخەنەیەکی سپی یان دەست هێنانێك بەسەرشاندا پێڵاوی سپییەکان دەلێسنەوە "[٩]

* * * * *

ئایا بارودۆخی ژیانی ڕەشەکان باشتر بووە؟

دەسەڵاتدارانی ئەمریکا زانییان کە یەکێکی وەکو ماڵکۆڵم ئێکس دەتوانێ چ سەریەشەیەك بۆ ڕژێم دروست بکات، بەڵام ئایا ئەم دەسەڵاتدارانە سوودیان لەدەرسەکەی ماڵکۆڵم ئێکس وەرگرت؟ سوودیشی لێ وەربگرن بێ

---

[٦] "کوخەکەی مام تۆم" ڕۆمانی خاتوو "هارییێت بیچەر ستۆو"ە، ڕۆمانەکە سۆزی نووسەر بەرامبەر ڕەشەکان پیشان دەدات بەڵام "مام تۆم" هێشتا خزمەتکارە.

[٧] موسڵمانەکان ئەم ناوەیان پێ ناخۆش بوو Black Muslims، ماڵکۆڵم دوو ساڵ هەوڵی دا بەم ناوە بانگ نەکرێن بەڵام بێ سوود بوو.

[٨] واتا ئەو کۆیلە ڕەشانەی کە کاتی خۆی لەکێڵگەکانی سپییەکان کاریان دەکرد.

[٩] ئێریك لنکۆڵن، المسلمون الزنوج.. ل١٠٩.

گەلگە چونکە دەردی ڕەگەزپەرستیی ئەمەریکا بەرهەمی کۆمەڵگەکە خۆیەتی، تاکو کۆمەڵگەکەش وابێ هەزارو یەك دەردی لێ دەبێتەوە.

ڕەشەکان سەلماندیان کە دەتوانن ڕاپەڕن.. پێش کوشتنی ماڵکۆڵم بە ساڵێك-کاتێك لە دەرەوەی ئەمریکادا بوو- "هاوینی دوورو درێژی سووتێنەر" بەپابوو.ڕاپەڕینی ڕەشەکان ڕوویدا.

سێ ساڵ تێپەڕی نەکردبوو بەسەر کوشتنی ماڵکۆڵم دا کاتێك ڕاپەڕینی تر بەرپابوو، ڕاپەڕینەکە گەشتە "واشنتن"ی پایتەخت.. ڕاپەڕینی جەماوەر تێکەڵی فیشەکی قەنناسە ڕەشەکان بوو.

کەمێك بەر لەوەی ئەم نامیلکەیەمان دەربچێت ڕاپەڕینی "لۆس ئەنجلس" -ئایاری ١٩٩٢- ڕوویدا. "ئاغا سپییە پیاوچاکەکە" بۆ سەرکوتکردنی گێرە شێوێنەکان و "قولە ڕەشەکانی گیتۆ" کەوتە جووڵە، سەرۆك (جۆرج بۆش) -پاڵەوانە جیهانییەکەی مافی مرۆڤ!- سوپای دابەزاند بۆ ڕاپەڕیوەکان.

هۆی ڕاستەوخۆی ڕاپەڕینەکە ئەوەبوو کۆمەڵێك پۆلیس وێنەیان گیرابوو کاتێك کەلە ڕەشێك دەدا، بەڵام دادگا پۆلیسەکانی تاوانبار نەکردو بڕیاری دادگا لەڕاستیدا تەنها فوویەك بوو کرا بە ئاگری هەڵگیرساوی ساڵەهای ساڵی ئەمریکا، ئەنجامی ڕاپەڕینەکە کوژرانی پەنجا کەس و وێرانیی نزیکەی دە هەزار بینا [10] .باشە ئەی ئەگەر ڕاپەڕینێکی گەورەترو توندوتیژتر ڕووبدات وەزعی ئەمریکا دەگات بەچی؟

کاتێك ماڵکۆڵم لە (نایجیریا)دا بوو فەرمانبەرێکی ئەوێ پێی وت کەوا وەکالەتی موخابەراتی مەرکەزی ئەمریکا C.I.A زیرەکانە هەوڵ دەدات ئەوە لەئەفەریقادا بڵاوبکاتەوە کە باری ژیانی ڕەشەکانی ئەمریکا باش بووەو کێشەی ڕەگەزپەرستی بەرەو چارەسەرکردن دەچێ.. تا ئەمڕۆ ئەم درۆیە هەر دەکەن.. هەمووشی بۆ خەڵەتاندنی گەلانی جیهان بە "بەهابەرزەکانی"ی ئەمریکا.. ماڵکۆڵم زوو وتبووی:

> "چۆن دەتانەوێ حکوومەتی ئەمریکا "دیموکراسی"و"برایەتی" بەگەلە ڕەنگدارەکان بفرۆشێ، ئەوانەی هەموو ڕۆژێك شت دەخوێنن و دەبیستن لەبارەی ئەوەی لێرەدا "لەئەمریکا" ڕوو دەدات؟"
>
> "کەواتە کێ لای سەیر دەبێ ئەگەر ئاگر بەردرێتە ئۆتۆمبێلی سەر بە سەفارەتەکانی ئەمریکاو، ئەم سەفارەتانە بەرد باران بکرێن و هاوار لە فەرمانبەرەکانی بکرێ "بگەڕێرەوە وڵاتەکەت ئەی پیاوی سپیپێست"و هێرش ببرێتە سەر دەزگا مەسیحییەکانی بڵاوکردنەوەی مەسیحییەت و ئاڵای ئەمرێکی لەهەموو جیهاندا بدڕێنرێ؟"

[10] Catherine David, TéléObs, 141,p.3.

نەتەوەی ئیسلام[11]

کاتێك والاّس فارد W.Fard دامەزرێنەری (نەتەوەی ئیسلام)ی ئەمریکا، لەساڵی ١٩٣٠دا پەیدا بوو: دوو بزووتنەوەی ڕەشەکان هەرەسیان هێنابوو، یەکەمیان بزووتنەوەیەکی بەناو موسڵمان بوو ئەویش بزووتنەوەی مۆری (مەغریبی) کۆمەڵایەتی کە ئاغا زادە دروو عەلی Drew Ali پێشەوای بوو، (دروو عەلی) بەتۆمەتی کوشتن گیراو دوای بەرەڵاکردنی بەشێوەیەکی نەزانراو مرد.

بزووتنەوەی دووەم بەربڵاوتربوو، ئەویش هی ڕەشی ناموسڵمان مارکۆس گارڤی M..Garvey بوو کەدروشمی "گەڕانەوە بۆ ئەفەریقا"ی بەرزکردبۆوەو دوای دوورخستنەوەی گارڤیش بزووتنەوەکەی لاواز بوو.

ئەوکاتە ڕێکخراوی تر هەبوون بەڵام بەتەنها (فارد) توانی شوێنکەوتووانی دوو ڕێکخراوەکەی (دروو عەلی)و(گارڤی) بۆلای خۆی ڕابکێشێ.

(فارد) خۆی بەپێغەمبەر دەزانی بەڵام پاش دیارنەمانی، ئێلیجا محمد Elija (کە کردبوویە پێشەوای دوای خۆی) ئەمی کردە خودا. بەپێی ئێلیجا، خودا لە (فارد)دا بەرجەستە ببوو، ئەم خودایەش (ئێلیجا)ی وەك پێغەمبەرێك بۆ ڕەشەکانی ئەمریکا ناردووە، لەدواییشدا خودا دێتەوە سەر زەوی بۆ پێشەوایەتی کردنی موسڵمانە ڕەشەکان، لەڕاستیشدا دیارنەمانی (فارد) یارمەتی (ئێلیجا)ی دا بۆ ڕێکخستنی ئەم ئەفسانەیە هەرچەندە وتراوە کە (فارد) لەبەندیخانەدا مردبوو.

ئەم باوەڕە هەروەها ڕق هەڵگرتن لەمرۆڤی سپی دوو خاڵی سەرەکیی ڕەخنەکانی موسڵمانە ڕاستەقینەکان بوون. بۆ خاڵی دووەم (ئێلیجا محمد) دەیوت کەوا ئیسلامی ڕاستەقینەو پاكو دوور لە کینە بەکەڵکی ڕەشەکانی ئەمریکا نایەت[12] بەڵام دوایی دەبینین ماڵکوڵم ئێکس دێتە سەر ئەو بڕوایەی ئەم ئیسلامە پاکە ڕزگارکەرەوەی نەك هەر ڕەشەکانە بەڵکو هەموو ئەمریکا.

ڕقی موسڵمانە ڕەشەکان لەمرۆڤی سپی تەنها کاردانەوەی ڕەگەزپەرستییەکەی سپیپێستیان نەبوو بەڵکو هەروا شێوە خۆپاراستنێکە لەو بێ کەرامەتییەی زۆر ڕەش تێی کەوتبوون. ئەمانە بۆ تێکەڵ بوون بە سپییەکانو بەهۆی لاسایی کردنیان وایان لە سپییەکان کردبوو بەکەمیان بزانن و لە جاران زیاتر حەز بەتێکەڵ بوونیان نەکەن، ماڵکوڵمو (نەتەوە) تێکەڵخوازەکانیان بەهیچ دەزانی.

هەرچەندە ڕەشەکان لە ئیسلامی ڕاستەقینە لایاندابوو، بەڵام شتی زۆری تریان لە موسڵمانان دەچوو: پێنج نوێژی ڕۆژانەو حەجکردنو بەگوناه زانینی خواردنەوەو زیناو خواردنی گۆشتی بەراز، ئافرەتانیشیان جلو بەرگی ئیسلامی، لەچك و کراسی درێژیان دەپۆشی.

---

[11] بۆ ئەم بەشە بەزۆری پشتمان بەستووە بە کتێبی "ئێریك لنکۆڵن"ی ڕەشپێست: موسڵمانە ڕەشەکانی لە ئەمریکادا کە لە "١٩٥٩"دا نامەیەکی دکتۆرا بوو و کرایە کتێب.. بڕوانە وەرگێڕانە عەرەبییەکەی: المسلمون الزنوج في أمريكا، و. عمر الديراوي، دار العلم للملايين، بيروت، ١٩٦٤، ژمارەی لاپەڕەکانی پەراوێزەکانی ئەم بەشەش هی ئەم کتێبەن.

[12] ل٢٧٦-٢٧٧.

ڕەخنەیەکی تر ئەوە بوو نەتەوە (تەورات)ی بەکار دەهێنا بەپاڵ قورئان، ئەوانیش دەیانوت کەوا ئەمە تا ئەو کاتەیە قورئان بەتەواوەتی دەخوێننو لێی تێ دەگەن[13].

بەهەرحاڵ موسڵمانان دوای مردنی ئێلیجا (ساڵی ١٩٧٥) بەو گۆڕانکارییانەی ماڵکۆڵم قایل بوون ئەویش بەهۆی (والاس محمد) -کوڕی ئێلیجا– کەچووە جێگەی باوکی[14]. پەیوەندی والاس بەماڵکۆڵمەوە باش بوو هەتا ئەو کاتەش کە نێوان ماڵکۆڵمو ئێلیجا تێك چوو بوو و ماڵکۆڵم لەڕێکخراوی (نەتەوەی ئیسلام) دوورخرابووەوە.

"فڕێدانی ناوی کۆیلێتی" تایبەتییەکەی تری (نەتەوە) بوو. پیاوی سپی کە ڕەشەکانی فڕاند ئەوانی جیاکردەوە لەخێڵە ئەفریقییەکەیان بۆیە مرۆڤی ڕەشپێست خێڵە کۆنەکەی خۆی نەدەناسیو ناوی باپیرانی نەدەزانی. پیاوی سپیش ناوێکی مەسیحی دایە کۆیلە ڕەشەکان کەناوی کۆیلێتییە، تا ئەو کاتەش کە خودا "دەگەڕێتەوە" بۆ لای گەلە ڕەشەکەیو ناوی نوێیان دەداتێ، مرۆڤی موسڵمان ناوی کۆیلێتی فڕێ دەداو هێمای ئێکس (X) زیاد دەکات بۆ ناوی یەکەمی، بۆیە (ماڵکۆڵم لیتڵ) بووە ماڵکۆڵم ئێکس، بەهەمان جۆر موسڵمانان ناوی باپیرانیان فڕێداو بوونە: بنجامین ئێکس، لویس ئێکس، جەیمس ئێکس.. ئافرەتانی نەتەوەش: بیتی ئێکس، تێڵما ئێکس..

X دوو واتای هەیە: یەکەم: "نەزانراوی": چەندو چۆنی مرۆڤی موسڵمان ئێستا نەزانراوەو لە دواڕۆژدا دەردەکەون. دووەمیش: نەخێر: مرۆڤی موسڵمان ئێستا دەڵێ نەخێر بۆ ناوی کۆیلێتی[15].

موسڵمانە ڕەشەکان خۆیان بەئەندامی خێڵی شاباز Shabazz دەزانن کە "لەبیابانەکانی ئەمریکای باکووردا دۆزرایەوە"، ئەم بڕوایەش لێکجیابوونی ڕەشەکان لەکۆمەڵگای ئەمەریکایی پتەوتر دەکات.

لەمانەوە ڕادەی ڕقی موسڵمانە ڕەشەکان دەزانین، ڕق لەهەر شتێك کە بۆنی پیاوی سپی پێوە بێت، ئەو ڕقەی کە ببووە سووتەمەنی بۆ هێرشەکانی ماڵکۆڵم دژی کۆمەڵگەی ئەمەریکی، ئەو کۆمەڵگەیەی کە تەنانەت زۆر لە سپییەکانیش بەدەستییەوە دەناڵێنن.

ئەندامانی "نەتەوەی ئیسلام" بەزۆری لاو بوون، پێشەوایانیشیان هەر لاو بوون، بچووکترینیان (٢٣) ساڵ بوو[16]. باوکێك وەڵامی قەشەیەکی دابوو سەبارەت بە موسڵمانبوونی کوڕەکەی:

> "نەمتوانی ڕێگەی لێ بگرم، لاوە ڕەشەکانمان بەدوای شتێکدا دەگەڕێن کە دەمێکە بە دەستیان نەکەوتووەو لەم بزووتنەوە نوێیەدا دۆزییانەوە"[17]

هەژاران زۆرترینو دڵگەرمترین ئەندامانی بزووتنەوە ئیسلامییەکە بوون، هەروەها ژمارەیەك هونەرمەندیان لەناودا هەبوو.. دوایی ماڵکۆڵم دەبێتە خۆشەویسی هەژارانو هونەرمەندان.

---

[13] ل١٩.

[14] پێشەوای ئێستای نەتەوەی ئیسلام، لویس فاراخان وەکو ئێلیجا بۆچوونی سەیری هەیە.

[15] بڕوانە ل١٣٤–١٣٥.

[16] ل٣٣ ئەمەش کاتی کتێبەکەی لینکۆلن.

[17] ل٣٦–٣٧.

بەشی گەورەی ئەندامانی (ئەنەوە) دەرچووی بەندیخانەو خوێنە تلیاکخۆرو درۆ کەوادو ئافرەتی لەشفرۆش بوون، کەنیسەی مەسیحی ئەمانەی وەرنەدەگرت تا خۆیان پاك نەکرادیەتەوە لەکاتێکدا موسڵمان وەریاندەگرتن‌و ئەم کەسانەیان پاك دەکردەوەو پەروەردەیان دەکردنەوە[18].

ئەوانەی بەدوای بنەمای ڕەوشتی دەگەڕان دەچوونە ناو بزووتنەوەکە، ئەمانە برایەتیی ڕاستەقینەی نێوان ئەندامانی بزووتنەوەکەیان دەبینی لەکاتێکدا بزوتنەوە ڕەشەکانی تر ناچاری فرت‌و فێڵ دەبوون بۆ سەلماندنی یەکگرتنی ئەندامانی خۆیان[19]

بەشایەتی پێشەوایەکی ڕەشی موسڵمانیش:

> "کۆمەڵەیەك نەبووە ئەوەندەی موسڵمانە ڕەشەکان خاوەنی ئاستی ڕەوشتی بەرز بن، بۆیە توانیان بەسەر خراپەی زۆردا زاڵ بن‌و خۆشەویستیان لەنێوان ڕەشەکاندا چاند "[20]

هەروەها لای ڕەشی زۆر چووبوونە ناو بزووتنەوەکە لەبەر بنەما نوێکانی سەبارەت بەپەیوەندی نێوان پیاوو ئافرەت کە لە ناو بزووتنەوەکەدا هەبووە. بزووتنەوەکە بڕوای بەیەکسانیی نێوان پیاوو ئافرەت هەبوو، ئەوەندە هەیە کار لەنێوانیاندا دابەش کراوە[21].

نرخی ئافرەت لای موسڵمانە ڕەشەکان گەورەبوو، گەورەتر لەنرخی لای ڕەشەکانی ترو لای سپییەکان، ئافرەتەکە بە (خاتوو)و بە(خوشکە) بانگ دەکرا، ئافرەتان بانگەوازیان بۆ ئیسلام دەکرد، ئەوانەش کە کاتی خۆی لەشیان دەفرۆشت یان تلیاکخۆر بوون ئێستا ئافرەتانی تر دەهێننە سەر ڕێگەی ڕاست، هەندێك ئافرەتی موسڵمان بەهۆی موسڵمان بوونیانەوە ژیانێکی تاڵ لەگەڵ کەس‌و کاریان دەبردە سەر بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر خۆڕاگربوون.

ناودارترین ئافرەتی بزوتنەوە ئیسلامییەکە -کاتی ماڵکۆڵم- (لوثی ئێکس)بوو کە سەرۆکی ڕاهێنانی کچان بوو، (تێلما ئێکس)و (تاینیتا ئێکس)یش شتیان لە بڵاوکراوەکانی بزووتنەوەکەدا دەنووسی[22].

بانگخوازە ئیسلامییەکان بەشایەتیی زۆر کەس هێمن‌و نەرم‌و خاوەن بڕوا بەخۆبوون، قسەکانیشیان پڕی بوو لەخۆشەویستنی ڕەشەکان‌و ڕق لە سپیپێستان. هەموو چوارشەممەیەك لاوەکان بەناو بازاڕو باڕو چایخانەو مەلهاکاندا دەگەڕان‌و بانگەوازیان بۆ بزووتنەوەکە دەکرد، یەك شەممانیش نزیك کەنیسە مەسیحییەکان هاتوچۆیان دەکردو بڵاوکراوەیان دەدایە دەست ئەوانەی دەچوونە ئەوێ[23].

---

[18] ل٤٠.

[19] ل٤٢.

[20] ل١٨٦.

[21] ل٤٣.

[22] ل٢٤٤.

[23] ل١٤١.

ڕێکوپێکیی موسڵمانان هەتا منداڵانیشی گرتبووەوە، منداڵان جلوبەرگ پاکو ڕەمان پاک بوونو وەکو گەورەکان بە (برا)و (کاکە)و (خاتوو)و (خوشکە) یەکتریان بانگ دەکرد[٢٤].

موسڵمانان قوتابخانەی تایبەتیی خۆیانیان هەبوو، ئەمانە وانەی مێژووی ڕەشەکانیان تێدا دەخوێنرا کە لە هیچ قوتابخانەیەکی تردا نەبوو، ئەو ڕەشانەی منداڵیان نەدەنارده ئەوێ دانیان بەو ڕاستییە دەنا کە قوتابخانەکانی موسڵمانان باشترن.

> "منداڵەکانمان گەورە دەبنو نازانن خۆیان کێنو مێژووەکەیان چییە، هەموو قوتابخانەکانی سپییەکانیش باسی کارە گەورەکانی سپیپێستیەکان دەکەن، ئەو سپییانەی هەمیشە لافی دادپەروەریو یەکسانی لێ دەدەن"[٢٥]

چەند لایەنێك هەوڵی دا دەست بەسەر (نەتەوە) بگرێ، وەکو حزبی کۆمۆنیستی ئەمریکی (ساڵی ١٩٢٣)، ژاپۆنییەکانو ئەسیوبییەکان بەڵام بێ سوودبوو[٢٦]، (فیدل کاسترۆ)ش هەروا سەرکەوتوو نەبوو.[٢٧]

ماسۆنییەت -داردەستی جوولەکە- توانیبووی بچێتە ناو ڕێکخراوە ڕەشەکان، بەوتەی ڕۆژنامەی (لۆس ئەنجلس هێراڵد دیسپاچ) یش کە موسڵمانە ڕەشەکان شتیان تێدا دەنووسی:

> جوولەکە ڕەشەکانیان سەرقاڵی "تێکەڵخوازی" دەکرد تا لەکێشە سەرەکییەکەیان دووریان بخەنەوەو وایان لێ بێ کاتی خۆیان بە "مێش گرتن" بەرنە سەر لەکاتێکدا جوولەکە لەسەر حیسابی ئەوان بناغەی ئابورییەکەی خۆیان پتەوبکەن[٢٨]

ئەگەر جوولەکەیەکیش بیەوێ لەپێشەوایەکی ڕەش ڕزگاری بێ ڕاستەوخۆ هێرشی ناباتە سەر بەڵکو پێشەوایەکی ڕەشی تر بانگ دەکاتو ڕێگەی پێدەدات تەوقە لەگەڵ ژنە سپییەکەی بکاتو پێی دەڵێ کە خەڵك هەموویان یەکسانن، ڕەشەکەش دەچێتە دەرەوەو ئامادە دەبێ دایکی خۆی بکوژێ ئەگەر ئەو دایکەی ڕێگەی "تێکەڵبوون" لەگەڵ سپییەکانی لێ بگرێ[٢٩]، لەم کاتەش دا کابرای جوولەکە تەماشای هەردوو ئەو پێشەوایە دەکات کە تێکبەربوون، هەر یەکەش لەوان جوولەکەکە بە هاوڕێی خۆی دەزانێ[٣٠].

---

[٢٤] ل١٧٧.

[٢٥] ل٤٤.

[٢٦] ل٢٥-٢٦.

[٢٧] بڕوانە ل٢٨..

[٢٨] ل١٤٨ وەك چۆن ئێستا دەوڵەتە گەورەکان -نەخشە بۆ جیهان دەکێشن بەڵام وڵاتو گەلە "دواکەوتووەکان" بەشتی لاوەکی سەرقاڵ دەکەن وەکو لابردنی دیکتاتۆرێك یان دەستکەوتنی ئۆتۆنۆمی- ئەمە تێبینیی ئەو چاپە بوو بەڵام ڕۆژان بۆیان سەلماندم ئەو دەوڵەتانە ئەوەش بە میللەتان ڕەوا نازانن مەگەر تەنها بەرژەوەندییەکیان لەمە هەبێ.

[٢٩] هەمان دەرد لە پەیوەندیی نێوان میللەتێکی بەهێزو پێشکەوتوو و میللەتێکی هەژارو دواکەوتوو. هەمان شت بخەرە پێش چاوت سەبارەت بە کوردێکی خاوەن کەسایەتییەکی ڕوخاو و لاواز کاتێك ئەمەریکییەك بەدەمییەوە پێدەکەنێو لەخۆی نزیکی دەکاتەوە، ئەو کاتە ئەو ناخ ڕووخاوە ئامادەیە خوێنی برا کوردەکەی بڕێژێ ئەگەر ئەو ئەمەریکییە چاوێکی بۆ بتروکێنێ، پاش هەموو

دیارە جوولەکە نەیانتوانی بچنە ناو (نەتەوە) چونکە موسڵمانە ڕەشەکان هێرشی زۆریان دەبردە سەریان و سەر (ئیسرائیل)، (نەتەوە) جوولەکەی بەسپی دەزانی بەڵکو لەوە خراپتر: بەخوێنمژی ڕەشەکانیان دەزانین.

موسڵمانە ڕەشەکان کاری دوژمنانەیان دژی حکومەت نەدەکرد، بەڵام کە تەعدایان لێ بکرایە بێدەنگ نەدەبوون، ڕەخنەشیان لەو "پێشەوا" ڕەشانە دەگرت کە ترسنۆکن، ئەمەش ڕێزی بۆ دروست کردن تەنانەت لای ناموسڵمانەکانیش. موسڵمانەکان دەیانوت:

"ئێمە ڕاستی دەڵێین هەتا ئەگەر بشکوژرێین.. لەکاتێکدا پێشەوا ڕەشەکانی تر مەرایی بۆ پیاوی سپی دەکەن"[31]

موسڵمانەکان ڕەشەکانیان فێردەکرد سەربەخۆیی ئابووری بەدەست بهێنن و چیتر پشت بەسپییەکان نەبەستن، سپییەکانیش لەوە دەترسان موسڵمانان ڕەشەکانی ناو کارگەکان کرێکارە سپییەکان هان بدەن مان بگرن، دیارە سپییەکانیش مل کەچ نابن، ئەو کاتەش هەردوولا دەست دەدەنە کاری توندوتیژی، وەك پۆلیسێکیش دەڵێ:

"ئەگەر ئەمە ڕووبدات دۆزەخ بەسەر تەپڵی سەرماندا دەکەوێتە خوارەوە"[32]

(نەتەوەی ئیسلام) زۆری کرد بۆ ڕەشپێستەکان، مرۆڤێکی ڕەشی نوێی دروستکرد، مرۆڤێکی ڕەشی سەربەرز، ماڵکۆڵم دەیوت:

"ئێوە دەتوانن بەناوماندا بگەڕێن، ڕێزیشتان لێ دەگیرێ زیاتر لەو ڕێزەی پێشەوا ڕەشەکانی تر لێتان دەگرن، ئەوانەی بۆ لەتەنانێك دەستتان ماچ دەکەن، بەڵام ئەی سپیپێستان ئەمە بزانن: ئەو ڕەشپێستەی دەتانناسی مرد"[33]

شتێکیش ئەمەریکییەکە هیچ بۆ ئەو کوردە ناکات وەك چۆن لەم ڕۆژەماندا دەیبینین و وەك چۆن ئەزموونی ڕەشەکان فێرمان دەکات.

[30] ل٢٠٨ لەهەمان ڕۆژنامەوە.

[31] ل٢٠١.

[32] ل٣٠.

[33] ٢١٥.

مردووەیەك[٣٤]

مالکۆلم سالّی (١٩٢٥) لەدایك بوو، باوکی مالّکۆلم کابرایەکی نەترس بوو، قەشەیەکی شوێنکەوتووی (مارکۆس گارڤی) بوو، لەبەر ئەوەشی باوکی قسەی بۆ ڕەشەکان دەکرد ڕەگەزپەرستانی کیوکلەکس کلان Ku Klux Klan و (تیپی ڕەش) هەڕەشەیان لێ دەکرد تا دوایی بەدەستی تیپی ڕەش کوژرا، مالّکۆلم ئەو کاتە شەش سالان بوو.

(لویز) دایکی مالّکۆلم، توانی کاروباری خێزانەکە بەڕێوەبەرێ، سالّی (١٩٣٤)یش خێزانەکە برسێتیی بەخۆیەوە دی. پێستی لویز نزیکە سپی بوو -چونکە باوکی سپیپێست بوو- بۆیە دەیتوانی کار لەمالّە سپییەکاندا بدۆزێتەوە بەلاّم کاتێك مالّەکە دەیزانی کە لەئەسلّدا ڕەشە دەری دەکرد، تا دوایی خێزانەکە ناچار بوو لەبرسانا خواردەمەنییەکانی دەولّەت وەربگرێ. تا ئەو کاتەش لویز بۆ پاراستنی کەرامەتی خۆی لەم جۆرە یارمەتییانە خۆی دوور ڕادەگرت، بێدەرامەتیش وای لێ کرد گیا بکاتە خواردن بۆ مندالّەکانی.

پیاوانی (لێکۆلّینەوەی کۆمەلاّیەتی) بەهۆی ئەو پارەیەی دەیاندایە خێزانەکە خۆیان لەکاروباری هەلّدەقورتان، ژیانی لویزیان کردبووە دۆزەخ. ئەو دەیویست دەریان بکات بەلاّم لەبەر یارمەتییەکە نەیدەتوانی.

لەکۆتاییدا ئەو پیاوانە توانیان مالّکۆلم لەدایکی بسێنن‌و بیدەنە خێزانێکی تر بۆ بەخێوکردنی ئەویش چونکە مالّکۆلم بۆ خۆتێرکردن وردە دزیی دەکردو بەم جۆرە ئەوەی سەلماند کە دایکی ناتوانێ پەروەردەی بکات. ئەمان پاش ئەوە توانییان هەموو کورو کچەکانی لێ بسەنن‌و بەم جۆرە لویز تێکچوو و خرایە نەخۆشخانەی دەروونی، مالّکۆلمیش ئەوان تاوانبار دەکات‌و ئەوان دەکاتە هۆی هەلّوەشانی خێزانەکەی‌و دەلّێ کە تەنها خێزانەکەی خۆی ئەمەی بەسەردا نەهاتبوو.

مالّکۆلم هاروهاج بوو بۆیە لەسیانزە سالّیدا خرایە بنکەیەکی (دەست بەسەردا گرتن) لای ئافرەت‌و پیاوێکی سپیپێست بۆ ئەوەی دوایی بنێردرێتە بنکەیەکی چاککردن بەلاّم ئەم دوانە توانیان ناردنی دوا بخەن‌و کارێکی بۆ بدۆزنەوە.

مالّکۆلم باشووری ئەمریکای جێهێشت‌و چووە لای (ئێلّلا)ی خوشکی، خوشکی لەباوکییەوە، لەشاری (بۆستن) لەباکووردا، ئێلّلا نێرە ئافرەتێك بوو کە لەبەرزایی (رۆکزبێری)دا دەژیا لە کاتێکدا (ماری) -خوشکەکەی تری مالّکۆلم- لەگیتۆی ڕەشەکان دابوو. مالّکۆلم زیاتر حەزی لە گیتۆ بوو چونکە "شەیدای.. چێشتخانە هەرزانەکان‌و بارِو هۆلّەکانی بلیارد.. بووم".

---

[٣٤] لێرەوەو وەك وتم سوودی گەورەم ە یادداشتەکانی مالّکۆلم وەرگرتووە کە ڕۆژنامەنووسی ڕەشپێست (ئەلێکس هالی) بۆی تۆماردەکرد. مالّکۆلم باوەڕی بە هالی نەبوو، وایدەزانی موخابەرات لەستۆدیۆکەدا قسەکانی تۆمار دەکەن بۆیە تا چەند هەفتەیەك بەم قسەیە دەستی پێ کرد: "هەلەو، هەلەو، لەسەر خەتن؟ باشە، ئەمەیە مالّکۆلم ئێکس". هالی چەند سالّێك دوای کوشتنی مالّکۆلم ڕۆمانە ناودارەکەی نووسی (ڕەگەکان) کە دەربارەی ڕەشە فرێندراوەکانی ئەفەریقایە. هالی پێش چەند مانگێك (قسەی نەوەدەکانمانە) بە موسلّمانێتی کۆچی دوایی کرد.

لەویدا هاوڕێی ڕەشێك بوو کەناوی دەڵێ (کورتە باڵا) ئەویش کارێکی بۆ دۆزییەوە: پێڵاو بۆیاغکردن لەهۆڵێکی سەما لەشارەکەدا. ماڵکۆڵم دەڵێ پێڵاوی مۆسیقاژەنە بەناوبانگەکانی بۆیاغ کردووە "تا ئێستاش جۆنی هۆجز ١٥ سەنت قەرزاری پێڵاو بۆیاغ کردنێکمە"!!

ماڵکۆڵم زانی کەوا ئەو پارەیەی لە فرۆشتنی تلیاکی (ماریجوانا)و مەشروب و گەوادی دەستی دەکەوێ زۆر زۆرترە لەوەی لەپێڵاو بۆیاغکردن بۆی پەیدا دەکرێ.

(کورتە باڵا) فێریشی کرد چۆن قژە لوولەکەی زەردو خاو بکات واتە چۆن ببێتە "کۆنك"ێکی مێشکسڕاو. پاشان فێری سەما بوو و بووە سەماکەرێکی لێهاتووی وا کە کچان بۆ سەماکردن داوایان دەکرد. وەك بە ئێڵلای خوشکیشی وت: نەیدەتوانی لەیەك کاتدا کار بکات و سەما بکات بۆیە وازی لە پێڵاو بۆیاغکردن هێنا. لەو ماوەیەشدا ئافرەتێکی سپیپێستی جوانی مێردداری ناسی کەناوێکی خوازراوی (سۆفیا)ی لێ دەنێ. سۆفیا مەسرەفی دەکردو دوایی کارێکی بۆ دۆزییەوە. ئەو کاتە ماڵکۆڵم (١٦")ساڵ بوو "بەڵام بەلەش و باڵای (٢٦) ساڵان".

ماڵکۆڵم دوایی چووە هاڕلم "گەڕەکە گەورە بەناوبانگەکەی ڕەشەکان لەشاری نیویۆرکدا"و لە بینایەکدا دەنوست کەبە زۆری ئافرەتی ڕەشی لەشفرۆش تێیدا دەژیان. ماڵکۆڵم بۆمان باس دەکات چۆن پیاوی سپی دەهاتن بۆ هاڕلم بۆ دەستکەوتنی ئافرەتی ڕەش و چۆن ئافرەتی سپی دەهاتن بۆ ڕابواردن لەگەڵ پیاوی ڕەش. ئەم شتانە ڕۆژانەو ئاسایی بوون بەڵام لەکاتی جەنگی دووەمی جیهانیدا ڕاپەڕین و تاڵانی لەهاڕلمدا ڕووی دا، لەوکاتەشەوە سپییەکان دەترسان بچنە ئەوێ.

ماوەیەك خەریکی قاچاخچێتی (ماریجوانا)و شتی تر بوو، دوایی وردە دزیی دەکرد، کە لێپرسراوانیش دژ بەم کارانە توندو تۆڵتر بوون دەستی دایە قاچاخچێتیی ژمارەکانی بلیتی (یانەسیب)، ئەویش بۆ کابرایەکی سپیپێست.. سپییەکان "ڕێکخەری قاچاخچێتی بوون لەهەموو شوێنێکدا".

پاشان بووە گەواد لای ئافرەتێك.. پیاوی سپیپێستی دەهێنا بۆلای ئافرەتی ڕەشپێست، هەروەها گەوادیشی دەکرد بۆ ئافرەتێکی سپیپێست کە پسپۆڕی کاری گەوادی بوو.

وازی لەم کارە هێناو لای جوولەکەیەك ئیشی کرد کە یەکێك لە ئیشەکانی قاچاخچێتیی مەشرووب بوو -ئەو کاتەش دروستکردن و فرۆشتنی مەشرووب لە ئەمەریکادا قەدەغە کرابوو. ئەم جوولەکەیە نەك تەنها قاچاخچی بوو بەڵکو هەروەها فێڵیشی لەمەشرووبەکان دەکرد.

ماڵکۆڵم پەروەردەی گۆم و زەلکاو بوو، شایەتی ئەو پێش هەموو شایەتییەك وەردەگیرێ.. ماڵکۆڵم شایەتی ژیانی نزمی گەورە پیاوانی ئەمریکا بوو.

ژنی ئەو کابرایەی ماڵکۆڵم قاچاخچێتیی ژمارەی یانەسیبی بۆ دەکرد بۆی دەگێڕایەوە چۆن بەرتیل دەدرێتە فەرمانبەران و چۆن پیاوانی ئاسایش بەکرێ دەگیرێن و چۆن پارێزەر هەن بێ بڕوانامە کاردەکەن.. گەندەڵییەك بوو لەسەر بەرزترین ئاستی پیاوانی دەوڵەت. ئافرەتەکە پێشی وت کەوا (تاوانبار)و (پیاوی یاسا)و (پیاوی

سیاسی) شەریکن و لەهەر دەرکایەکی کۆمەلایەتی و ڕامیاری و ئابووریی ئەمریکا ناتوانری یەکێکیان لەوانەی تر جیابکرێتەوە.

(شذوذ)ی جنسیی ئەمەریکییەکان بەزۆری لەناو چینە بەرزەکانداو نێوان پیاوانی "بەرز"دا دەبینرا[٣٥].

(ڕۆدی) کە هاوڕێیەکی مالکۆلم بوو لای یەکێك لە کۆلەکەکانی کۆمەلگەی (بۆستن)دا کاری دەکرد، ئەم کابرایە پیرەمێردێك بوو ئارەزووی ئەوەی هەبوو ڕۆدیی خزمەتکاری جلەکانی بۆ لەبەردابکەنێ و (پۆدرە) لە هەموو لەشی بدات.

کاتێکیش مالکۆلم خەریکی گەوادی بوو دەیبینی ئەوانەی بە دزییەوە دەهاتنە (هارلم) بۆ کاری جنسی، ئەمانە پیاوانی سیاسەت و پیشەسازی و دارایی و خاوەن دەسەلات بوون، هەروەها سەرۆکەکانی شارەوانی و ناودارانی سینەماو شانۆ، ئەمانە کە دەگەیشتنە جێگەی مەبەست دەموچاوە دەستکردە بەشەرەفەکانیان دەکەوتە خوارەوە، ئەمانە "پارەیەکی زۆریان سەرف دەکرد بۆ خۆشییە سەیرەکانیان کە دوو یان سێ یان چوار سەعاتیان دەخایەند".

هەندێکیان داوایان دەکرد بەقامچی لێیان بدرێ، سەیریش ئەوەیە کە بەساڵاچووەکان (٦٠ یان ٧٠ ساڵ) داوای ئەمەیان دەکرد، هەندێکیشیان پارەیان دەدایە مالکۆلم بۆ ئەوەی تەماشایان بکات کاتی لێدانەکە. ئەمانە دەکەوتنە سەر ئەژنۆو لەئافرەتە ڕەشەکان دەپاڕانەوە ئەویش لێی دەدان. ئافرەتەکە "وەکو خەلۆوز وابوو"، ئەم سپیانە دەیان وت "چەند ڕەش تر ببێت ئەوەندە باشترە"، بە پێچەوانەی ئەوەی لەدەرەوەی ئەو جیهانەی هارلمدا دەوترا.

هەندێك (مەعمیل) ئافرەتی سپیپێست بوون، ئافرەتە گەوادەکە پیاوێکی ڕەش.. "زۆر ڕەش"ی دەنارده ماڵی ئەو ئافرەتە سپیپێستانە، ئەو ماڵانەی کە -کاتێك پێوەندی نێوان ڕەش و سپی بە ئاشکرایی بێ- دەرگا ناکەنەوە بۆ مرۆڤی ڕەش تەنها مەگەر خزمەتکار بێت.

ئا لێرەدا لە جیهانی پشتەوە، جیهان ئارەزووی سەیرو نەخۆشی، هەموو شتەکان ئاوەژوون.

مالکۆلم تووشی بەزمێك لەگەڵ قاچاخچییەکی تر بوو و خەریك بوو حاڵ بگاتە کوشتن، ئا لەم کاتەدا (کورتە بالا) لە (بۆستن)ەوە هات و مالکۆلمی بردە ئەوێ و تاقمێکیان بۆ کاری دزی پێکهێنا، ئەو دوانە و ڕۆدی لەگەڵ (سۆفیا) و خوشکەکەی. کاری ئەم دوو ئافرەتە سپییەش ئەوە بوو بەناوی لێکۆڵینەوە یان شت فرۆشتن.. ئەو ماڵە بپشکنن کە دەچنە ناوی و دوایی نەخشەیەکی دروست بکەن، پیاوەکانیش بەهۆی ئەم زانیارییانەوە دەچنە سەر ئەو ماڵە، یەکەم ماڵیش چوونە سەری ماڵی ئەو پیرە سەیرەی (ڕۆدی) کاری لا دەکرد، شتە دزراوەکانیان دەدایە کابرایەکی سپی کە دەیخستە گەراجەکەی خۆی، ئەم کابرایە لەوان دزتر بوو چونکە لەوان زیاتری دەست دەکەوت.

---

[٣٥] (شذوذ) ئێستا بۆتە ئاسایی و تەنانەت لە ژمارەیەك شوێنی ئەمەریکادا بۆتە یاسایی تەنانەت ناوی (شذوذ)ی لێ نانرێ هەرچەندە بەرەنگارییەکی توندیش لەدژی بەیاسایی کردنی لە ئەمەریکادا هەیە ئەویش بەهۆی ئەوەی ڕەوتی موحافز تێیدا بەهێزەو پشتیوانییەکی هەیە لەناو بەشێکی گەورەی جەماوەردا.

ماڵكۆڵم وەكو جاران تلیاكی زۆر خواردبوو، ئاوریایانە ڕەفتاری كردو لەمەلهایەكدا بووە هۆی ئەوەی هاوڕێیەكی مێردی (سۆفیا) بەو پێوەندییەی نێوانیان بزانێ. لەوكاتەشەدا مێردی سۆفیا بەچەكەوە هاتە ماڵی ماڵكۆڵم -بنكەی دزیكردن- بۆ كوشتنی.. ئەو لای سەعاتچییەكی جوولەكە بوو بۆ ئەوەی سەعاتێكی دزراوی وەربگرێتەوە كەپێشتر بۆ چاككردن دایدنابوو، جوولەكەكە سەعاتەكەی ناسیبووەوەو خەبەری دابوو. كابرای ئاسایش ماڵكۆڵمی گرت بەڵام نەیپشكنی، ماڵكۆڵم چەكدار بوو و دەیتوانی ئاسایشەكە بكوژێ بەڵام لەپڕ دەمانچەكەی دەركردو دایە دەستی.. دوایی زانی كە دوو ئاسایشی تر خۆیان شاردبووەوە، ئەگەر تەقەی بكردایە دەیانكوشت.. خودا لەو ڕۆژەدا دوو جار ژیانی پاراست.

خودا ویستی ماڵكۆڵم بژی بۆ ئەوەی كارێكی گەورە بەجێ بهێنێ.

" وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ"-یوسف:٢١"

تاوانەكەی ماڵكۆڵم دوو سێ ساڵی سزای بەس بوو بەڵام حوكمەكەی دە ساڵ بوو چونكە ماڵكۆڵم و (كورتە باڵا) "قولە ڕەش" بوون و هاوڕێیەتی ئافرەتی سپییان دەكرد:

"چ كچێكی سپی باشن و چ قوڵە ڕەشێكی پیسن"!

ماڵكۆڵم (٢١) ساڵی تەواو كردبوو كاتێك خرایە بەندیخانە.

ماڵكۆڵم باسی ڕۆژانی گومڕایی و ژیانی ناو گۆمی تاریكی دەكات:

"بەدرێژایی ئەو تەمەنە مردبووم.. مردبووم لەناوەوە"..

ئەو كاتە ئەمەی نەدەزانی. ڕۆژێك -دوای ئەوەی بووە بانگخوازێك بۆ ئیسلام- بانگ كرابوو بۆ سیمینارێك لە كۆلێجی یاسا لەزانكۆی (هارڤارد)دا، بەڕۆشتنەوە بوو كاتێك لەپەنجەرەوە تەماشای دەرەوەی دەكرد.. ئەو بینایەی بینی كە كاتی دزی و چوونە سەر ماڵان كردبوویە بنكە:

وەكو شەپۆل هەست لەناخیدا جووڵا، جارانی كەوتەوە یاد كە "وەكو ئاژەڵ دەژیام و بیرم دەكردەوە". ئەوسا لەكوێ و چیی دەكردو ئێستا لەكوێیەو چی دەكات.

لەم بیركردنەوانەدا بوو كە چیرۆكێكی یۆنانیی كۆنی بیركەوتەوە.. (ئیكار) لاوێك بوو باوكی باڵی بۆ دروستكردبو و بەمۆم پەڕەكانی بەیەكەوە بۆ لكاندبوو. ئیكار دڵی خۆش بوو، وای زانی خۆی بەرزدەكاتەوە تا ئەوەندە بەرزفڕی خۆر مۆمەكەی توانەوەو كەوتە خوارەوە.

"لەبەردەم ئەو پەنجەرەیەدا لە هارڤارددا بڕیارم دا بەرامبەر خودا كە ئەوەم لەیاد نەچێ كە ئیسلام ئەم باڵانەی پێ دام، تەنانەت یەك چركەیەكیش ئەوم لەیاد نەچوو".

بەندیخانە

ماڵكۆڵم لەبەندیخانەی (چارلستن)دا بەندكرا. بەم جۆرە لەپڕ تلیاكی لێ بڕا. كەوتە كوفر كردن، ئەوەندەش دوژمنایەتیی ئاینی دەكرد بەندكراوەكان ناویان نابوو "شەیتان"، ئەو كاتەش ڕەشپێستێكی ڕۆشنبیر لەگەڵیدا

بەندکرابوو کە بەهۆی ئەوەوە فێربوو کوێرانە هێرش نەباتە سەر ئاین بەڵکو بەڵگە بەکاربهێنێ هەرچەندە وەکو ئەو دەڵێ بەڵگەکانی ئەو هیچ نەبوون لەچاو بەڵگەکانی ئەو هاوڕێ ڕەشپێستەی.

ماڵکۆڵم توانی تلیاك پەیدا بکات ئەویش بەهۆی پاسەوانەکان کە بە بەندکراوەکانیان دەفرۆشت. (ئێڵلا)ی خوشکی پارەی بۆ دەنارد، ئێلڵای یەکەم کەس بێت بۆ بینینی. (فیلبەرت)ی خواناسی برای نامەیەکی بۆ ناردو تیایدا وتبووی کە "کەنیسەکەم دوعات بۆ دەکات" ئەویش وەڵامێکی زۆر خراپی دایەوە.

(هیڵدا)ی خوشکی بۆی نووسی کە ئەو پۆستکارتانەی دەیاننێرێت لەبەر خراپیی ڕێزمان و دەست و خەت ناخوێنرێنەوە.. ماڵکۆڵم دەڵێت لەکۆتایی قوتابخانە سەرەتاییەکەوە لە ماسۆن (مەیسن)دا بە مێشکیدا نەهاتبوو هیچ بخوێنێ "لەوانەیە جگە لە هونەری قاچاخچێتی" بۆیە دەستی کرد بەفێربوونی ئینگلیزی و چاك کردنی دەست و خەتی.

دوای ئەوەی برایە بەندیخانە (کۆنکۆرد) فیلبەرتی برای -کە هەمیشە خەریکی چوونە ناو بزووتنەوە نوێکان بوو- نامەیەکی بۆ نارد کەوا "ئاینی سروشتی ڕەشەکانی دۆزیەوە"، وەڵامی ئەم جارەی ماڵکۆڵمیش باشتر بوو بەڵام هەر قسەی وت بە "کەنیسە" نوێکەی براکەی. دواییش نامەیەکی بۆ هات لە (ریجینالد)ی برای کە تێیدا دەڵێ جگەرە نەکێشێ و گۆشتی بەراز نەخوات و دوایی پێی دەڵێ چۆن لەبەندیخانە دەردەچێ. ماڵکۆڵم وای زانی براکەی پیلانێکی بەدەستەوەیە بۆ دەربازکردنی، بەهەرحاڵ بەقسەی کرد.. گیراوەکانیش سەریان سوڕما بوو: ڕەشپێستەکان شێتی گۆشتی بەرازن کەچی "شەیتانەکە" گۆشتی بەراز ناخوات.

براو خوشکەکانی لە (دیترۆیت)و (شیکاگۆ)دا ببوونە موسڵمان، دوعایان بۆ ماڵکۆڵمی برایان دەکرد بێتە سەر ڕێی ڕاست. (ئێڵلا) -کەهێشتا نەبووە موسڵمان- واسیتەیەکی بۆ کرد بۆ ئەوەی بنێردرێتە موستەعمەرەی (نۆرفۆلك) کەلە بەندیخانە نەدەچوو، کتێبخانەیەکی گەورەی تێدا بووەو دەمەتەقێی فیکری تیادا دەگێڕدراو پسپۆڕ لەزانکۆی (بۆستن)و (هارڤارد)ی بۆ دەهات.

ماڵکۆڵم ساڵی ١٩٤٨ برایە ئەوێ، لەوێدا (ریجینالد)ی برای بچووکی هاتە لای و باسی (ئێلیجا)و (فارد)و (شەیتان)ی کرد، شەیتان پیاوی سپییە، ریجنالد وای پێ ووت. دوای چەند ڕۆژێك هاتەوە لای و باسی شەیتانی سپی بۆ کردەوەو بۆی باس کرد چۆن ئەو شەیتانە مێشکی مرۆڤی ڕەشپێستی سڕیوەتەوە.

قسەکانی دوو سەردانەکە کاریان تێکرد، ئێستا بۆ یەکەمین جارە بیر لەشتی جددی دەکاتەوە. دوابەدوای ئەمە ڕۆژانە نامەی لەبراو خوشکەکانییەوە بۆ دەهات و شتی زیاتری زانی لەبارەی مێژووی مرۆڤی ڕەش و ئەو مێشك سڕینەوەیەی سپییەکان لەگەڵیدا کردوویانە. (هیڵدا)ی خوشکی بۆی گێڕایەوە چۆن پیاوی سپی لەسەر زەوی پەیدا بوو "کە چیرۆکێکی خەیاڵییەو پڕە لەڕق لەو پیاوی سپییە"[٣٦]، ماڵکۆڵم دەڵێ دوای ئەم قسانە :

"وەك چۆن هەموو هەستە ئاژەڵییەکانی گیتۆو دارستان و هەستی ئاژەڵیی ڕێوی و گورگ و تاوانکاری.. بەبادا چووبن".

---

[٣٦] ئەو چیرۆکە مایەی تووڕە بوونی موسڵمانی ڕۆژهەڵات بوو. بەڵام ماڵکۆڵم لۆمەیان دەکات کە کارێکی وایان نەکردووە ئیسلامی ڕاستەقینە بەڕۆژئاوا بگەیەنرێ و ئەمە ڕێگە خۆش دەکات بۆ چیرۆکی وا..

ئێلیجا موعاناتی مالکۆلم دەستی پێکرد، زۆر بەرەحمەت ئاتی بۆ دەخوێرا. خەریك بوو لە برسانا بمرێو هاوڕێیانی بەندیخانەو لێپرسراوان سەغڵەت ببوون "سەخت ترینو جوانترین موعانات بوو کەبەسەرم هات".

نامەیەکی بۆ (ئێلیجا) نووسی ئەویش وەڵامی دایەوە. نۆرەی نوێژکردن هات، ناخۆشترین شت بوو لای چونکە وەك دەڵێ چۆك دادانی تاوانباران لەسەر دڵ زەحمەتە:

"مـن تەنـها بـۆ چارەسـەرکردنی قفڵێـك کـاتی دزی بەسـەر ئـەژنۆدا چۆکـم دادەدا"

کاتێکیش توانی چۆك بۆ خودا دابداتو ئاوا بمێنێتەوە:

"نەمزانی چی بۆ خودا بڵێم".

خێرا گۆڕانکاریی بەسەردا هات. ماڵکۆڵم ئاکارێکی هەبوو: هەرکاتێك بڕیاری دەدا زوو دەکەوتە کار. خۆی زۆر سەرقاڵ کردبوو، نامەی زۆر دەنارد بۆ ئێڵیجاو خوشكو براکانیو هاوڕێیـانی گومڕایـی بـەڵکو هـەتا بـۆ لێپرسراوانی دەوڵەتو بۆ سەرۆك کۆمار خۆی، تاوانەکانی سپیپێستەکان دەخستە بەردەم ئەم لێپرسراوانە، بێ گومان هیچ لەم نامانە نەدەخوێنرانەوە -ئەوە ئەگەر گەیشتبێتنە جێ.

بـۆ چـاککردنی دەسـتو خـەتیو زانینـی وشـەی نـوێ فەرهـەنگێکی وەرگـرتو هـەمووی نووسـییەوە، بەفەرهەنگو نامەکانییەوە "ڕەنگە دوو ملیۆن وشەم نووسیبێ".

هەروەها سەرقاڵی خوێندنەوە بوو، تا سەعات سێ یان چواری بەیانیو لەبەر ڕووناکییە کەمەکەی داڵانەکە.

ڕۆژبەڕۆژ هەستی دەکرد حەزکردنی بە هاوڕێتیی سپییەکان زیاتر لە هاوڕێتی کردنی ڕەشەکان تاوانە، کە ئـەو گۆڕانکارییانەشـی بەسـەردا دەهـات پێوەنـدی خـۆی لەگـەڵ ڕەشـەکاندا پتـەوتر دەکـرد. باسـی مێـژووی ڕەشەکانی بۆ ئەو برایانەی باس دەکردو بۆی باس دەکردن چۆن سپییەکان توانییان مێشکیان بسڕنەوە کە گوایە هەرچییەك سپیتر بێ باشترە، زۆر جار بەشێکیان توند ڕادەچڵەکان دواییش دەکەوتنە بیرکردنەوە.

کە دەیزانی هاوڕێکەی "پێ گەیشت" بانگی دەکرد بۆ شوێنکەوتنی (ئێڵیجا). دەشبوایە وریا بووایە چونکە دەکرا نەگبەتێکی مێشکسڕاو، "مام تۆمێك" خەبەر بداتە سپییەکان.

مـاڵکۆڵم هـەر خـۆی بانگەوازکـەری نـاو بەندیخانـەکان نـەبوو، لەهـەموو بەندیخانـەکاندا بـانگخواز هـەبوون، ئیسلام لەناویاندا بەخێرایی بڵاودەبووەوە، بەندکراوەکان زیاتر لەڕەشـەکانی دەرەوەی بەندیخانەکان سروشتی پیاوی سپییان دەزانی، ئەم بڵاوبوونەوەی ئیسلامیش ببووە مایەی ناڕەحەتیی حکومەتی ئەمریکا.

بەندیخانە جێگەی کۆکردنەوەی ئەندام بوو.. ڕەشپێستێکی بەندکراو دەڵێت "ئەگەر موسـڵمان نەبوومایـە دەبوومـە پیاوێکی شێت"[٣٧].

دوای ئەمە ماڵکۆڵم لە دەمەتەقێیە هەفتانەکەی ناو بەندیخانە بەشداری کرد، هەرچەندە وەکو ڕۆشنبیرێك قسەی نەدەکرد بەڵام بەدەموزمان بوو، هەموو قسەکانیشی دەربارەی مێژووی ڕەشەکانو ئەو چەوساندنەوەیەی تووشی ببوونو تووش دەبن.

---

[37] D.David TéléObs. 141,p.3.

ئەم کارانەی ماڵکۆڵم ببوونە هۆی ئەوەی لێپرسراوان لەبەندیخانەدا نەهێڵنەوە، بیانوویەکیان لێ گرت و گەڕاندیانەوە (چارلستن) بیانووەکەش هیچ بوو: ماڵکۆڵم دەرزی لەخۆی نەدابوو.

لە (چارلستن)یشدا ماڵکۆڵم لەقسە نەکەوت. ڕۆژێك وای لەمامۆستا سپییەکەی وانەی ئاین کرد دان بنێ بەوەی کە (پۆڵس) -لەبەرئەوەی عیبری بووە- ڕەشپێست بووە (یاخود ڕەنگدار)، دوا بەدوای ئەوەش لەمامۆستاکەی پرسی: "ئەی ڕەنگی مەسیح چی بوو؟ ئەویش عیبری بوو.. وا نییە؟"

هەموو گیراوەکان ڕاست بوونەوە.. ئەمە ڕاستییەکی سەیر بوو لایان چونکە کەنیسەکان مەسیح وەکو چاوشینێکی قژ زەرد وێنە دەکەن هەرچەندە مەسیح لەڕۆژهەڵاتدا لەدایك بووەو ژیاوە.

هەر ئەو شەوە ئەو قسەیە لەناو گیراوەکان بڵاوبووەوە تەنانەت لە سجنە ئینفرادییەکانیشدا.. بۆ کوێش دەچوو گیراوەکان ئیشارەتی پشتگیری کردنیان بۆ دەکرد.

هەر دەرفەتێکیش بۆ ماڵکۆڵم دەڕەخسا لەڕەشێك نزیك ببێتەوە پێی دەوت: "پێم بڵێ.. کابرایەکت بیستووە ناوی ئێلیجا بێ؟"

بانگەواز بۆ ئیسلام

ماڵکۆڵم پاش حەوت ساڵ بەرەڵا کرا، واتا سێ ساڵ پێش تەواوکردنی ماوەکە، خۆی دەڵێ: دیار بوو بەرپرسان وایان بەباش زانی لەدەرەوەی بەندیخانەدا بێ نەك لە ناوەوەی.

ماڵکۆڵم چووە (دیترۆیت) لای (وێلفرێد)ی برای و لای جوولەکەیەك کاری کرد، ماڵکۆڵم بینی چۆن جولەکەکان دەستی ڕەشپێستان دەبڕن، جوولەکە شت بەقەرز دەدەنە ڕەشەکان -ڕەشەکانیش بەدوای شتی وادا دەگەڕان- بەڵام بە سێ یان چوار ئەوەندەی نرخی ڕاستی شتەکە. بڕە زۆرەکەی سووەکەش لەعەقدەکەدا بەپیتی وا بچووك دەنووسرا کە نەدەخوێنرایەوە.

ماڵکۆڵم یەکتر خۆشویستن و ڕێزگرتنی موسڵمانانی بینی، چووە ناو جیهانێکی نوێی پاکی دوور لەو گەندەڵییە بەربڵاوەی کۆمەڵگەی ئەمەریکی. لەماڵی براکەشیدا تامی ژیانی ناو خێزانێکی ئیسلامیی چەشت، کڕنووشی داو سوپاسی خودای کرد.

ماڵکۆڵم بیری لە برا ڕەشەکانی دەکردەوە کەلەناو گۆمدا دەژیان و کەتا دوێنێ خۆی یەکێك لەوان بوو. ویستی گەورەترین ژمارەیان بانگ بکرێن و بایەخێکی گەورەتریان پێ بدرێ، (ئێلیجا) ئەمەی پێ خۆش بوو پێی وت کەخۆی لەگەڵ لاوەکاندا خەریك بکات.

(ئێلیجا) یەکەم کەس بوو کە ماڵکۆڵم لێی بترسێ بەڵام ئەو ترسە وەکو ترسی تر نەبوو. ماڵکۆڵم (ئێلیجا)ی دەبینی بەدەستی خۆی گسك لە دوکانەکانی موسڵمانە ڕەشەکان دەداو فێریان دەکات کە تەمەڵی گوناهە، ئەوەش کە زیاتر لەمێشکی ماڵکۆڵمدا چەسپیبوو نموونەیەکی (ئێلیجا) بوو کە پەرداخێك ئاوی پیس و پەرداخێك ئاوی پاکی داناو وتی: ئەگەر بتەوێ بیروباوەڕەکانم بچێنی قسەی خراپ بەو کەسە مەڵێ کە پەرداخەکەی پیسە. هەر ئەوەندە پەرداخە پاکەکەی خۆتی پێ پیشان بدە.

ماڵكۆڵم دەڵێ: بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆر پەیڕەوی ئەم ئامۆژگارییەم نەدەكرد چونكە هەمیشە حەزم دەكرد دەمەقاڵە بكەمو بە خەڵك بڵێم پەرداخەكەتان پیسە!

(ئیلیجا) زۆر ئامۆژگاریی دەكرد كە دەبێ پەلە نەكات بەڵام ماڵكۆڵم ئارامی نەدەما كاتێك ڕەشەكانی دەبینی بەو شێوەیە نوقمی زەلكاو ببوون.

چالاكییە بێوچانەكەی ماڵكۆڵم بووە هۆی زۆربوونی ژمارەی ئەندامانی (نەتەوەی ئیسلام).

دوای ساڵێكیش بووە (پاستوور)ی[38] پەرستگەی ژمارە (١) لە (دیترۆیت)دا.

ماڵكۆڵم هەموو ئێوارەیەك بۆ "راو" دەچوو. خەریك بوو مێشكی دەتەقی كەدەیبینی ڕەشە گومڕاكان گوێ ناگرن بۆ ئەو كەسانەی هاتوون لەو تاریكییە دەریان بێنن.

موسڵمانان لەباڕو چایخانەكاندا بەدوای تلیاكخۆران و لادەران دەگەڕان بۆ چاككردنیان، موسڵمانان زۆر بەئارام بوون لەگەڵ تلیاكخۆرانو جاری وا بوو ساڵێكیان پێ دەچوو بۆ چارەسەركردنی یەك تلیاكخۆر.

موسڵمانان ڕێگایەكی تایبەتیان هەبوو. ماوەیەك لەگەڵ تلیاكخۆرەكە خەریك دەبوون تا ئەو ڕاستییە لەمێشكیدا دەچەسپی: "كارەكەت هەڵەیەو بەهۆی پیاوی سپییەوە وات لێهاتووە"، لە قۆناغێكی دیاریكراویشدا پێی دەوترا ببێتە ئەندامێكی (نەتەوەی ئیسلام) تا لە تلیاك ڕزگاری ببێ، دواییش بانگ دەكرا بۆ چێشتخانەی ئیسلامی، لەوێشدا موسڵمانی ڕەشپێستی خاوەن كەرامەتو ڕێزگرتن دەبینی، تەماشا دەكرد بە (برا)و (كاك) بانگ دەكرێ، تلیاكخۆر دوای ئەمە بڕیاری دەدا واز لە تلیاك بێنێ، بەهۆی وەستانیش لەتلیاكخواردن تووشی ئازارێكی گەورەی وەك گیانەڵا دەبوو، برا موسڵمانەكانیش شەوو ڕۆژ بەنۆرە بەدیارییەوە دەمان تا بەم قۆناغەدا تێدەپەڕی، ئەگەر تلیاكخۆرەكەش ئافرەت بێ، خوشكانی موسڵمانی لەگەڵدا دەبوون.

هەر ئەم تلیاكخۆرانەش خۆیان دوای ڕزگاربوونیان دەچنەوە ناو برا ڕەشەكانیان بۆ "ڕاو"و دەبنە هۆی ڕزگاربوونی ژمارەیەكی تر.

ماڵكۆڵم دەڵێ كەوا كاری موسڵمان ئەوەندە سەركەوتوو بوو دەزگاكانی تەندروستیی سەر بە حكومەت دەیانویست بزانن چۆن موسڵمانان لەم بوارەدا كار دەكەن[39] ماڵكۆڵم داخی ئەوە دەخوات كە لە جیاتی سوپاس كردن هێرشیان دەبرایە سەر لەكاتێكدا ئەگەر پێست سپییەك یان ڕەشێك كە سپییەكان "لێی ڕازین" چارەسەرێكی وا بدۆزنەوە ستایش دەكرانو خەڵاتیان دەدرایە.

موسڵمانان سوودێكی گەورەیان بەكۆمەڵگە دەگەیاند:

"پێم وترا كەوا ئەو تاوانانەی تلیاكخۆران دەیكەن لە نیویۆركدا (ساڵی) بایی چەند ملیار دۆلارێكە"

ئەوەش چونكە تلیاكخۆر كار ناكات بەڵكو دزی دەكات، ئافرەتیش وردە دزی دەكات یان دەبێتە لەشفرۆش.

ئەندامانی نەتەوە ڕوویان دەكردە شوێنی جۆراوجۆر بۆ "ڕاو". ماڵكۆڵم دەڵێ كەوا بۆیان دەركەوت باشترین جۆرە "نێچیر" ئەوانەن كە ڕوو دەكەنە كەنیسەكان. موسڵمانەكان نزیك نەدەكەوتنەوە لە كەنیسە گەورەكان كە

---

[38] ئەو كاتە بۆ (ئیمام) وشەی پاستووریان بەكاردەهێنا كەناوی قەشەی لقێكی نەصرانییەتە.

[39] تا ئەم كاتە سەركەوتوویی موسڵمانان بەردەوامە.

بەزۆری ڕەشپێستە "بۆرجوازییەکان" ڕوویان تێدەکردن.. ئەمانە زۆر لەخۆیان بایی ببوونو زۆر مەبەستیان بوو پلەو پایەی خۆیان بپارێزن.

زۆری ئەو کەسانەش کە لە کەنیسە بچووکەکان "ڕاو دەکران" ئافرەت بوون، لەکاتێکدا پیاوەکانیان لە کۆبوونەوەکانی قەومییە ڕەشەکان ڕاو دەکرد. ماڵکوڵم قسەی بۆ ئەو ئافرەتانە دەکرد:

"پیاوی ڕەشپێست ڕێزی دەست ناکەوێ تا فێر نەبێ چۆن ڕێز لە ئافرەتی ڕەشپێست بگرێ"

پاش قسەکردن بۆیان داوایان لێ دەکات هەریەکێك بڕوای بەو قسانە هەیە هەڵسێتە سەرپێ: هەمووشیان هەڵدەستان بەڵام کە دەیووت ئەوەی ئامادەیە شوێنی ئیلێجا بکەوێ با هەڵسێتە سەرپێ زۆر کەمیان هەڵدەستان.

ئەو ئافرەتانە بەر لەهەموو شتێك لەبنەما ئەخلاقییەکانی نەتەوە دەترسان چونکە نەدەبووایە موسڵمانی ڕەشپێست مەشروب بخواتەوە یان زینا بکات یان گۆشتی بەراز بخوات یان جگەرە بکێشێو تلیاك بەکاربهێنێ یان دزی بکاتو درۆ بکات یان ڕەفتاری خراپی هەبێت لەناو خێزانی خۆیدا بەتایبەتی لەگەڵ ئافرەتدا.

ماڵکوڵم سوور دەبوو لەسەر ڕوونکردنەوەی هۆکانی پەسەندکردنی ئەم بنەمایانە:

"سپیپێست دەیەوێ ڕەشپێست وەکو مرۆڤێکی بێ ڕەوشت، پیس، نەزان، بمێنێتەوە، چەندیش ئاوا بمێنینەوە هەر دەبێ لەسەر ئەژنۆ چۆك دابدەینو پیاوی سپیپێست وەکو ئاغای ئێمە بمێنێتەوە"[٤٠]

ئیلێجا ماڵکوڵمی بۆ (بۆستن) لای برا (لۆید ئێکس) نارد، پاش سێ مانگ توانیان مزگەوتێکی بچووك لەوێدا بکەنەوە، ئێلڵای خوشکیشی بۆ یەکەم جار هات بۆ گوێ گرتن، بڕوای نەدەکرد ئەوەی بۆ خەڵك قسە دەکات ماڵکوڵمی برایەتی. ماڵکوڵم گۆڕانێکی گەورەی وای بەسەردا هاتبوو کە لە بڕوای ئێلڵادا نەبوو ڕوو بدات. ئێلڵا دوای پێنج ساڵ بووە موسڵمان.

پاشان ماڵکوڵم بووە پاستووری پەرستگای ژمارە (١)ی شاری (فیلادێلفیا)، دوای مانگێکیش بووە پاستووری پەرستگای (٧)ی نیویۆرك ئەویش دوکانێکی بچووك بوو کرایە مزگەوت. زۆر خۆش حاڵ بوو چونکە دەیزانی کاری چاك لە (هارلم)ی نیویۆرکدا دەکرێ، بەم جۆرەش ماڵکوڵم گەڕایەوە هارلم بەڵام چۆن گەڕانەوەیەك.

لەم کاتانەدا بەملاو بەولادا گەشتی دەکرد، هەموو چوارشەممەیەك وتاری لەپەرستگەی (١٢)ی فیلادێلفیادا هەبوو، پەرستگەیەکی لە شاری (سپرنگفیلد)ی (ماستچوسێتس) دانا ئەویش بەیارمەتیی (ئۆسبۆرن ئێکس) کە لەسەر دەستی ئەو لەبەندیخانەدا بووە موسڵمان. ئافرەتێکیش بانگی کرد بۆ شاری (هارتفۆرد)و (١٥) ئافرەتی خزمەتکاری تریان بانگ کردو بەم جۆرە پەرستگای ژمارە (١٤)ی شاری هارتفۆرد کرایەوە. دوایی یارمەتی برایانی دا لە کردنەوەی پەرستگای (١٥)ی (ئەتلانتا). وەك دەشڵێ زیاد لەسەد مزگەوتی دامەزراند یان یارمەتیی موسڵمانانی دا لە دامەزراندنیان.

---

[٤٠] ئەمەش کاری داگیرکەری ڕۆژئاواییە لەکۆنو نوێدا: دەیەوێ هیچ بەهایەکی ڕەوشتی نەمێنێ لە وڵاتە بچووکەکاندا تا گەلەکەو بەتایبەتی لاوان نوقمی ئارەزوو بنو توانی بەرگریان نەمێنێو ئەو ئاغایەتییەکەی خۆی بسەپێنێ، زۆریش لەمێشك سڕاوە ئارەزوو پەرستەکانی لای خۆمان ئامادەی ئەمەن.

ژمارەی ئەندامانی ئەنەوەو ئەوانەی ئەندام نەبوون یان هەر موسڵمان نەبوون‌و بۆ گوێگرتن دەچوون لەزۆربووندا بوو. ئەوساش پەرستگەی ژمارە (١) لە (دیترۆیت)دا شانازیی بەوە دەکرد کاروانێکی دە سەیارەیی بنێرێتە شیکاگۆ بۆ گوێگرتن لە ئێلیجا بەڵام پاش ئەوە ناوچەکانی کەناری ڕۆژهەڵاتی ئەمریکا ١٥٠و ٢٠٠ و تەنانەت ٣٠٠ پاسیان دەنارد جگە لەسەدان کەس کە بە سەیارەی خۆیان دەچوون.

ماڵکۆڵم (بیتی ئێکس)ی مارەکرد، (بیتی) یەکێك بوو لەچەندین ئافرەتی تر کە بەهۆی موسڵمان بوونیانەوە تووشی کێشە ببوون لەگەڵ خێزانەکانیان. کەسوکاری بیتی، کە بەخێویان کردبوو، ناچاریان کرد یان واز لە ئیسلام بێنێ یان خوێندنی تەواو نەکات بەڵام ئەو خۆڕاگربوو، کارێکیشی دۆزییەوە تا ئەو کاتەی لەگەڵ کەسوکاریدا بەینی چاك بووەوە[٤١].

تا ئەو ساڵە کەس لەنیویۆرکدا ناوی (نەتەوە)ی نەبیستبوو تا ڕووداوێك بووە هۆی ناساندنی (نەتەوە) بەخەڵك. (جۆن هنتۆن)ی موسڵمانی ڕەش لەلایەن پۆلیسەکانەوە تەعدای لێ کرابوو، وەڵامی موسڵمانان ڕێکخراو و پتەوبوو، دواییش توانییان ٧٠هەزار دۆلار وەك قەرەبوو دەست بکەوێ کە زۆرترین پارە بوو بدرێتە ڕەشپێستێك.

دوو شتی تر ناوبانگیان دایە (نەتەوە): کتێبەکەی ئێریك لنکۆڵن: (موسڵمانە ڕەشەکانی ئەمریکا)، کەلەسەرەتادا نامەی دکتۆرا بوو، دووەمیش فیلمێکی تەلەفزیۆنی دەربارەی (نەتەوە)، ئەم فیلمە سپییەکانی تۆقاند، ڕۆژنامەکانیش ڕشانەوە: "کینە.. کینە"، "دوژمنانی مەسیح"، "نێردراوانی کینە"، "فاشیستی ڕەش"..

جاشە ڕەشەکانیش دەیانزانی چی بڵێن، پێویستیان بە فەرمان نەبوو، فێرکرابوو چی بکەن لە باری وادا.

ئێلیجا هەمیشە داوای لە موسڵمانان دەکرد بە ئارام بن‌و وەڵامی هێرشەکانی پێشەوا ڕەشەکان نەدەنەوە نەوەکو یەکڕیزیی ڕەشەکان تێك بچێ بەڵام هێرشەکانی ئەمان زۆرترو دڕندانەتر دەبوو تا ئێلیجا ئارامی نەماو فەرمانی دا وەڵامیان بدرێتەوە.

ماڵکۆڵم باشترین وەڵام دەرەوەی دوژمنان بوو، وەکو ڕۆژنامەنووسێکی سپیش دەڵێ: سەرکەوتوویی ماڵکۆڵم لەتەلەفزیۆن‌و لەکۆبوونەوە گەورەکاندا ترسی دەخستە دڵەوە، لەکۆتاییشدا زۆر لەدوژمنە ڕەشەکانی بێدەنگ دەبوون لەو کاتەی ئەو قسەی دەکردو گوێگرە سپییەکانیش دەپەشۆکان.

ماڵکۆڵم وەسفی یەکەم مێزگرد لەستۆدیۆدا دەکات کە بۆ ئەو و بۆ ڕەشپێست‌و سپیپێستی لایەنگری "تێکەڵبوون" گیرابوو.

شەیتانە سپیپێستەکان‌و بووکەشووشەکانی سەر شانۆی سەربەوان گەمەی هاوڕێتییان تەمسیل دەکرد.. گاڵتەیان لەگەڵ یەکتر دەکردو بەناوی یەکەم یەکتریان بانگ دەکرد.

---

[٤١] یەکێك لە کێشەکانی ئافرەت ئەو فشارەیە کە کەسوکاری یان کۆمەڵگە دەیکەن کاتێك موسڵمان دەبێت، ئەم فشارە تەنانەت لە کۆمەڵگە موسڵمانەکانیشدا هەیە کاتێك ئافرەتێك بڕیار دەدات حجاب بپۆشێ‌و لە هەندێك وڵاتدا دەگاتە ئاستی حکومی. نموونەی ئەمە زۆرە بەڵام زیاتر تەرکیز دەکرێتە سەر ئەو خێزانانەی زۆر لە کچەکانیان دەکەن خۆیان بپۆشن.

تای لەم درۆیانە! ئەمە وای لێدەکردم حەز بکەم بڕشێمەوە

تەنانەت لەگەڵ ئەویشدا خۆیان وەکو هاوڕێ پیشان دەدا لەکاتێکدا ئەوان بۆیە لەو ستۆدیۆیەدان "بۆ ئەوەی ڕیخۆڵەکانم دەربهێنن".

هەرئەوەندەش وشەی "جیابوونەوە"ی بەزماندا هات هاواریان لێ هەڵسا "ئێوە بانگەواز بۆ ئەو شتە دەکەن کە ڕەگەزپەرستە سپییەکان داوای دەکەن".. ئەویش جیاوازییەکەی ڕوون دەکردەوە:

"ئێمە کەمتر لە ئێوە جیاوازیمان دەوێت.. ئێمە داوای جیابوونەوە دەکەین.. ئەمەش هەمان واتا ناگەیەنێت (..) جیاکردنەوەی ڕەگەزپەرست بریتییە لەو دەست بەسەرداگرتنەی کە بەرزەکان بەسەر نزمەکاندا دەیسەپێنن لەکاتێکدا جیابوونەوەی ئەنجامی ڕێکەوتنی نێوان دوو لایەنی یەکسانە"

دوای ئەم مێزگردە یەکەمە مێزگردەکان بەردەوام بوون و زۆرتر دەبوون:

"لەهەموو جارێکیشدا خۆم لەناو ستۆدیۆدا دەبینییەوە دەچوومە تەنیشت ئەو بووکەشووشە ڕەشانەی شەیدای تێکەڵبوون و شەیدای مێشکسڕینەوەن و هەموو جارێك ئەو شەیتانانە (سپییەکان) هەوڵیان دەدا پێستم کەوڵ بکەن.."

ڕەخنەکانی ماڵکۆڵم نزمێتیی پێشەوا ڕەشەکانی ژێر دەسەڵاتی سپییەکانی دەردەخست.. ماڵکۆڵم باسی (ڕێپێوان بۆ واشنتن) دەکات کە کارێکی جەماوەری بوو و حکومەتی ئەمەریکیی تۆقاند بەڵام حکومەت توانی کارێك بکات ئەو "پێشەوایانە" دەست بەسەر ڕێپێوانەکەدا بگرن و بیکەنە سێرك[٤٢].

ڕێکخراوە ڕەشەکان پێشبڕکێیان بوو لەسەر دەستکەوتنی پارە تا ئەوکاتەی سپیپێستێك پێی وتن کەئەم شەڕە لەسەر چەند فلسێك پایەی ڕێکخراوەکان دەخاتە مەترسی، ئەوانیش خۆیان یەك خست و ٨٠٠ هەزار دۆلاریان دەستکەوت.. پارەی سپیپێستەکان بۆ ئەوەبوو ڕەشەکان ئامۆژگاری بکرێن کە هێمن بن و "نەیقەومێنن". چەند ناودارێکی سپی لە ڕێپێوانەکەدا ئامادەبوون ئینجا "تێکەڵبوونخوازان" -کە تا دوێنێ ڕێپێوانەکەیان بەدڵ نەبوو- پاڵەپەستۆیان کرد.. هەریەکێکیان دەیویست پیشانی بدات کە ئەو یەکەم کەسە بەشداری دەکات، دروشم و لافیتەو سروودیان بۆ ئامادەکرابوو، هەموو شتێکیان بۆ ئامادەکرابوو تەنانەت بۆشیان دیاریکرابوو "لەکوێدا لەهۆش خۆیان بکەون".

---

[٤٢] دەستگرتن بەسەر جموجووڵە جەماوەرییەکان بەهۆی چەند کەسایەتییەك کە مەبەستی یەکەمیان ڕەزامەندیی دەسەڵاتە شتێکە زۆر بینراوە، هەر لە کوردستانی خۆماندا سەرنجی ئەو جموجووڵەی بۆ دیاریکردنی چارەنووسی کوردستان پاش نەمانی ڕژێمی سەددام کراو تێبینی بکە چۆن لەبار برا.

ڕێپێوانی گەل کرایە شانۆییەکی کۆمیدی، ئەو ئەندامانەی کۆنگرێسیش کە دژی مافە مەدەنییەکانی ڕەشەکانن لەسەر ڕای خۆیان مانەوەو ڕای خۆیان هەر نەگۆڕی.. ئەم مافانەی کە هیچ نرخێکیان نییە بە ڕەشەکان ڕەوا نەزانران:

"ئێمە لەئەمریکادا بەباشی دەزانین پەنا بەرینە بەر فێڵو بەدوای کەلەبەرێك بۆ خۆ دەربازکردن، ئێمە بەرەوڕووی کێشە ڕاستەقینەکان ناوەستین"[٤٣].

ڕەشەکان هێمن کرانەوە بەڵام هەر دەبوایە بیانزانیایە کە ئەم جارەش دیسان سپییەکان گرەوەکەیان بردەوە بۆیە جارێکی تر تەقینەوە، بەم جۆرەش لە "هاوینی دووروودرێژی سووتێنەر"ی ١٩٦٤ قەوما بەڵام قەومانی ئەم جارە خراپتر بوو.

کۆبوونەوە گشتییەکان (نەتەوەی ئیسلام) بەردەوام گەورەتر دەبوون، ئەوەتا لەکۆبوونەوەیەکدا دە هەزار ڕەش هاتبوون، بەوپەڕی ڕێکوپێکییەوە کۆبوونەوەکە بەڕێوە برا، ئیمامی مزگەوتەکان دەهاتنو بەتەوقە لەگەڵ یەکترو بە "السلام علیکم" سڵاویان لەیەکتر دەکرد. چەند کەسێك قسەیان دەکرد:

"جۆن عەلی سکرتێری نەتەوە یان لویس ئێکس قسە دەکەن یان خوشکە تاینیتا باسی بەشدارییە سەرەکییە گرنگەکەی ئافرەتی موسڵمان لەنەتەوەدا دەکات".

دوای ئەوەش ماڵکوڵم بەخێرهاتنی (ئێلیجا) دەکرد ئەویش دێتو سڵاویان لێ دەکات: "السلام علیکم"، موسڵمانانیش بەیەك دەنگ وەڵامی دەدەنەوە: "السلام علیکم".

وتارە گەرمەکەی (ئێلیجا)و وەڵامەکانی دانیشتوان (تەنانەت ڕەشپێستە نەصرانییەکانیش وەڵامیان دەدایەوە) وای لەکۆبوونەوەکە دەکرد "لەدانیشتنی دەوری ئاگری سەربازگە بچێ".

لەم کۆبوونەوە گشتییانەدا ڕێگە بە سپیپێستەکان نەدەدرا ئامادە بن. بۆیە پێشەوا ڕەشپێستەکان هێرشیان دەبردە سەر نەتەوە "بانگخوازانی جیاکردنەوەی ڕەگەز پەرستی ڕەش!ڕەگەزپەرستان" .. چەند سەیرە:

"ئەمە لەکاتێکدا جیاکردن دژی ڕەشپێستەکان لەسەرتاسەری ئەمریکادا پیادە دەکرێت".

---

[٤٣] ڕووداوەکانی ئەم ڕۆژانەمان ئەمە دەسەلمێنێ: ئەمەریکا سوور دەزانێ کورد ویستبووی نەك تەنها لە سەددام ڕزگاری ببێ بەڵکو هەروەها شتێکی زیاتری دەستبکەوێ کەچی خۆی لە داواکارییەکانی کورد گێل دەکات، ئەمەریکا دەزانێ ئەو پشتیوانییە بێسنوورەی بۆ ئیسرائیلو بێدەنگبوونی لە تاوانەکانی ڕقێکی گەورەی بۆ دوستکردووە لە جیهانی ئیسلامیداو هۆی سەرەکییە بۆ ئەو هێرشانەی دەکرێنە سەر بەڵام خۆی گێل دەکاتو پشتیوانییەکە (بەم جۆرەش ڕقی موسڵمانان) زیاتر دەکات، هەروەها داگیرکردنی عیراق هۆی ئەو هەموو کوشتارو نەهامەتییانە بوو و بەشی زۆری عیراقییەکان دژ بە ئەمەریکان بەڵام هێشتا جۆرج بوشی کوڕ خۆی گێل دەکاتو باسی هێنانی ئازادی بۆ عیراق دەکات. ئەمەریکاش بەدرێژایی مێژووی پشتیوانیی دیکتاتۆرەکانی کردووەو ئەو پشتیوانییەی بۆتە هۆی ئەوەی گەلان زیاتر ڕقی لێ هەڵگرنو ڕووبکەنە دوژمنەکانی (ئەو کاتە یەکێتیی سۆڤیێتو وڵاتە سۆشیالستەکان بەگشتی)و زیاتر ڕوو بکەنە ئەو ئایدیۆلۆجیایەی کە ئەمەریکا بە هەڕەشەی دەزانی (ئەو کاتە مارکسیەت) بەڵام ئەمەریکا هەر سوور بوو لەسەر ئەو سیاسەتانەیو لەسەر ئەو خۆ گێلکردنە.

لەکۆبوونەوەکاندا مالکۆلم سەرانی F.B.I و پۆلیسی نهێنی تری دەناسییەوە. جگە لەم هاتنەیان بەدزییەوە ئەمانە بە ئاشکرایی بۆ پرسیارکردن دەهاتنە لای موسڵمانان، ئیڵیجا نەدەترسا: "چیم پێویستە هەمە، ئەویش ڕاستی". باشترین سیخوڕ مرۆڤی ڕەشپێست بوو، جاش باشترین ئامێرە، بەڵام چونکە بزوتنەوە ئیسلامییەکە بزوتنەوەی ڕابوون بوو ئەو سیخوڕانە کە دەهاتن و گوێیان دەگرت و ڕاستییەکەیان دەزانی وازیان لە سیخوڕی دەهێنا یان لای دەزگای موخابەرات دەمانەوەو هەواڵیان بۆ برا ڕەشەکانیان دەبرد، ئەمە لەکاتێکدا دەستی ئەم دەزگایانە گەیشتبووە بەرزترین ئاست، ئاستی پێشەوایان، لەبزوتنەوە ڕەشەکانی تردا، ئەمانە ڕێکخراوی خەوی تلیاکاوی و نۆکەرایەتی بوو.

ئیسلامی ڕاستەقینە

ئیڵیجا محمد پیر ببوو، کۆبوونەوەو وەستانی زۆر ماندووی کردبوو لەبەرئەوە لەجاران زیاتر پشتی بە ماڵکۆڵم دەبەست بۆ ئەو بڕیارو کاروبارانەی کە زۆر گەورە نەبوون، ئیڵیجا پێی وتبوو: دەمەوێ بەناوبانگ بیت بەڵام بزانە کە مرۆڤی ناودار حەسوود بۆ خۆی دروست دەکات.

ماڵکۆڵم دەڵێ لە ساڵی (١٩٦١)ەوە دەیبیست کە لە پاشەملە باسی دەکرێ گوایە دەیویست ئەو ببێتە خاوەنی (نەتەوە)، شتێك کەقەت لە ماڵکۆڵمی خەمخۆری گەلەکەی نەدەوەشایەوە.

ماڵکۆڵم پێشتر قسەی بیستبوو لەبارەی کاری ناڕەوای ئیڵیجا بەڵام هەرگیز ئەم قسانە کاریان تێ نەدەکرد، بڕوای بە ئیڵیجا قایم بوو، بەڵام لەماوەی ساردبوونی پێوەندییەکەی بە ئیڵیجاوە قسەکان کارێکی تێکدەریان هەبوو:

"خەوی ناخۆشم دەبینی، مێردزمە بەناونیشانی گەورەوە"

ناچار بوو، چووە لای والاس محمد کوڕی ئیڵیجا بۆ "فریاکەوتنی باوکی" والاسیش پێی وت کە لەوە ناچێ باوکی پێویستی بەیارمەتی بێ. دواییش ئیڵیجای بینی و بۆی گێڕایەوە چی لەبارەیەوە دەوترێ، وەکو باوك و کوڕێکیش قسەیان لەگەڵ یەکتر کرد.

کوشتنی سەرۆك جۆن کێنێدی (١٩٦٣) برینەکەی قووڵتر کرد، ئیڵیجا فەرمانی دابوو کەس لە موسڵمانان لەم بارەیەوە هیچ نەڵێ، بەڵام کە ڕۆژنامەگەرێك لەماڵکۆڵمی پرسی ئەو وەڵامی دایەوە کە کوشتنی کێنێدی ئەو پەندەی بەسەردا دەچەسپێ کە دەڵێ "مریشکەکان دەگەڕێنەوە کولانەکەی خۆیان" واتا کینە چەکێکی کوشندەیە دەگەڕێتەوە ملی خاوەنەکەی.. کینەی مرۆڤی سپیپێست، ئەم جارە مرۆڤێکی سپیپێستی تلانەوە.

ڕۆژی دواتر ئەم قسەیە لەڕۆژنامەکاندا بڵاوکرایەوە، کە ماڵکۆڵمیش چووە لای ئیڵیجا لۆمەی کرد: "دەزانی کە خەڵکی کێنێدییان خۆش دەویست". ئینجا فەرمانی دا کە بۆ ٩٠ ڕۆژ "قسە نەکات".

ماڵکۆڵم دەڵێ ئامانجی ئیڵیجا دوورخستنەوەی بوو لە (نەتەوە). ڕۆژ بەڕۆژیش پێوەندییەکەیان خراپتر دەبوو تا ماڵکۆڵم جیا بووەوەو ڕێکخراوی "یەکێتی ئەفرۆ – ئەمریکییەکان"ی دامەزراندو کەمێك لەهاوڕێ کۆنەکانی چوونە پاڵی. بەم جۆرەش.. دەسەڵاتدارانی ئەمریکا توانییان پێوەندی نێوان دوو پێشەواکەی (نەتەوە) تێك بدەن دوای ئەوەی سەرکەوتوو نەبوون لەوەستانی ڕاستەوخۆ بەرامبەری.. بەڵام دوای کوشتنی

مالکۆلم هەولی پێك دادانی دوو ڕێکخراوەکە بەهۆی کوشتنەکە شەری ئەکرت و هەردوو ڕێکخراوەکە پێوەندی نێوانیان چاککرد.

مالْکۆلْم زۆری دەبیست لەموسڵمانانی تر، ئەوانەی دەهاتنە ئەمریکا یان لەوێدا دەژیان، لەبارەی ئیسلامی ڕاستەقینەوە "ئەگەر ئیسلامی ڕاستەقینە بناسی لێی تێ دەگەیی و وەریدەگری".

"کەقسەکانیانم دەبیست، من کە قوتابی ئێلیجا موحەممەدم هەستم دەکرد وەك قڕم ڕاوەستێ".

دواییش لەخۆی پرسی بۆ هێندە دوو دڵە لەوەی ئیسلام باشتر بناسێ، ئەمەی بە والاس وت ئەویش پشتگیریی کرد، بڕیاری دا حەج بکات و (ئێلّلا)ی خوشکیشی ئەو مەسرەفەی حەج کردنەی بۆ خۆی کۆیکردبووەوە دای بەو.

لە (قاهیرە)دا -پێشی چوونی بۆ حیجاز- زانی کێشەی ڕەنگ لەوێدا نییە، لای سەیر بوو "وەك چۆن لەبەندیخانەوە هاتبێتمە دەرەوە". کێشەی ڕەنگ بەزۆری لەئەمەریکادا هەیە، لای پێشەوای "ئازادی" لەجیهاندا.

مالْکۆلْم لە (میسر)و (سعوودیە)دا لەلایەن کەسانی ئاسایی و لەلایەن دوو لێپرسراوی سعوودییەوە بەخێرهاتنی گەرمی کرا [٤٤]، ئەوان لەچاو مالْکۆلْم پێستسپی بوون، مالْکۆلْم لەوێشدا ڕەگەزپەرستی و کێشەی ڕەنگی بۆ خەڵکی ڕوون کردەوە، ئەمانەو باری نامرۆڤانەی ژیانی ڕەشەکان لەئەمریکادا خەفەتی دەدایە گوێگرانی.

دیمەنی حەج زۆر کاریگەر بوو، دەیان هەزار کەس لەهەموو ڕەنگ و ڕەگەزو نەتەوەو وڵاتەوە بەدەوری "کەعبە"دا دەخولانەوە، خودا یەکەو مرۆڤایەتی یەکە، ڕژێم و بیروباوەڕەکانی تاریکستانیش دوو بەرەکی ناو مرۆڤایەتیی و دوژمنایەتی دێننە بەرهەم. ئەو برایەتییەش کە ئیسلام کاتی حەج پیشانی دەدات لەکاتێکە ئیسلام لەوڵاتانی خۆیدا نامۆیەو تەنها بەرماوەیەکە لەدڵی میللەتاندا ماوەتەوە ئەی دەبێ ئەو ڕۆژەی ببێتە یاساو فەرمانڕەوای جیهان، مرۆڤایەتی چەند ئاسوودە بێ و برا بگەڕێتەوە لای برای خۆی؟

کـــــوژران

کاتێك مالْکۆلْم لەدەرەوەی ئەمریکادا بوو ڕاپەڕینی "هاوینی دوورو درێژو سووتێنەر" لە (هاڕلم)ی نیویۆرك و چەند شارێکی تر ڕووی دابوو، (یانەی تفەنگی سووك) دۆزرایەوە کە مالْکۆلْم دوانزە ساڵ بوو

[٤٤] ڕژێمەکانی ئاسیاو ئەفەریقا ئەوەندەی جەماوەر دڵگەرمی کێشەی ڕەشەکان نەبوون بۆیە سەردانەکانی ئێلیجاو مالْکۆلْم بێ سوودێکی عەمەلی بوون. لەکاتی نامەی ئێلیجا بۆ دیکتاتۆری میسر جەمال عبدولناصرو کاتی سەردانی مالْکۆلْم دیکتاتۆر لەبەندیخانەو قەسابخانە ناودارەکانیدا سەگەکانی بەر دەدایە موسڵمانەکان، بەڵکو دەتوانین بڵێین دیکتاتۆر ناڕەحەت بوو بەو "برایانەی ڕۆژئاوا کەلە بیرتان کردوون" چونکە لەو کاتەی توانیبووی دەنگی ئیسلام لەمیسردا بخنکێنێ موسڵمانی بۆ پەیدا بوو لەوڵاتی تر.. ئەمەیە ئیسلام لەهەر کوێیەك دەنگی کپ بکرێ لەشوێنی تردا سەربەرز دەکاتەوە " وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ"" "الصف: ٨"

دایمەزراندبوو، هەروەها "برایانی خوێن" کەوتبوونە خەباتی چەکدارو وترابوو سەر بە مالکۆلمن، لەبەرئەمە ڕۆژنامەگەریی سپییەکان مالکۆڵمی کردبووە هێمای شۆڕش و کاری توندوتیژیی ڕەشپێستەکانی ئەمریکا.

مالکۆڵم جارێکی تر چووە دەرەوەو سەرۆك و لێپرسراوانی زۆری ئەفەریقی و ئاسیایی بینی، دوای چوار مانگیش لە شوباتی ١٩٦٥دا گەڕایەوە ئەمریکا.

سیخوڕان هەمیشە بەدوایەوە بوون، جارێکیان ئارامی نەماو بەکابرایەکی وت کە تۆ سیخوڕی موخابەراتی مەرکەزی C.I.A و نووسینگەی توێژینەوەی فیدڕاڵی F.B.I ئەویش قسەی ناشیرینی پێ وت وەك: دوژمنی ئەمریکا، تێکدەر.. کاتێکیش لەقاهیرەدا بوو دەرمانخوارد کرا، کە ویستیشی سەر لە فەڕەنسا بداتەوە بۆ قسەکردن لەکۆنگرەی قوتابیانی ئەفەریقی حکومەتی فەڕەنسی ڕێگەی پێ نەدا وتارەکەی بڵێ بەڵکو تەنانەت ڕێگەی نەدا لەفەڕەنسادا "فەڕەنسای ئازادی!" بمێنێتەوە، لەوێشەوە چووە بەریتانیا.

لە ١٣ی شوباتی ١٩٦٥دا گەڕایەوە نیویۆرك، ڕۆژێکیشی پێ نەچووبوو بۆمبایەکی مۆلۆتۆڤ[٤٥] خرایە خانووەکەی کاتێك کە لەگەڵ ژن و منداڵەکانیدا نووستبوون و خانووەکەی سووتا.

لەسەرەتادا مالکۆڵم تۆمەتی خستە پاڵ (نەتەوە) بەڵام دوایی کەوتە گومانەوە، ڕۆژێك پێش کوشتنی بە "ئەلێکس هالی" نووسەری یاداشتەکانی وت کەوا چەند بیر لەکارەکەی حکومەتی فەڕەنسا دەکاتەوە ئەوەندە بیر دەکاتەوە کە (نەتەوە) بەسووتاندنی ماڵەکەی تاوانبار نەکات، ڕۆژی دواییش (واتە ڕۆژی کوژرانی) لای چەند کەسێك دیسان تاوانەکەی لەسەر (نەتەوە) لابرد، ئەو گومانی لە دەسەڵاتێك هەبوو کەلە (نەتەوە) گەورەتر بوو[٤٦].

مالکۆڵم زووتر دەیزانی کە ناگاتە تەمەنی پیرێتی، ماوەیەك پێش کوژرانی هەستی بە نزیك بوونەوی کۆتایی ژیانی دەکرد:

> "هەموو ڕۆژێك خەبەرم دەبێتەوەو دەزانم ڕۆژێکی ترم دەستکەوت، وەکو مردووەیەك لەمۆڵەتدا.. دەژیم".

ڕۆژی یەك شەممەی ٢١ی شوباتی ١٩٦٥ بوو کە چووە هۆڵێکی سەما لە هارلم دا -کەهەروا بۆ کۆبوونەوەو وتار بەکار دێت چاوەڕێی چەند میوانێکی دەکرد بەڵام کەدیار نەبوون کۆڕەکەی دەست پێ کرد. (بنجامین ئێکس) نیو سەعات قسەی کرد ئینجا مالکۆڵم هەڵساو سڵاوی لێ کردن: السلام علیکم برایان خوشکان، هەندێك وەڵامیان دایەوە: وعلیکم السلام.

لەو کاتەدا دەنگەدەنگ بەرز بووەوەو هەندێك کەس پێکاچوون، مالکۆڵمیش ویستی هێمنیان بکاتەوە بەڵام لەلایەکی تری هۆڵەکەوە تەقەی لێ کرا.. بەقسەی ئافرەتێکیش تەقەکەران سێ کەس بوون.. زیاد لە ١٥ فیشەکی بەرکەوت، پۆلیسێکیش کابرایەکی گرت.

---

[٤٥] بۆمبایەکی سووتێنەرەو بریتییە لە شووشەیەکی پڕ لە بەنزین یان بەنزین و قیر ی تێ دەکرێ.

[٤٦] بەڵام نووسەرێك لە ئینسکلۆپیدیای بەریتانی ئەم قسەیەی مالکۆڵم نانووسێ..ئایا بۆ ئەوەی (نەتەوە) تاوانبار بکرێ؟
Encyclopaedia Britannica, Micropaedia, Ready Reference and Index, VI, p.530

کابرای گیراو، (تالماجا هایەر) دانی بەوەدا نا کە کەسێك ئەوو کەسانی تری بەکرێ گرت بۆ کوشتنی مالکۆلم، نەیووت کێن بەلام هەرئەوەندەی وت کەسیان موسلمان نەبوون، دادگاش گوێی نەدایە ئەم قسانەو هەر حوکمی ئەو دوو موسلمانەی دا کە لەگەل (هایەر)دا گیرابوون وەك چۆن ویستبێتی بە زۆر (نەتەوە) تاوانبار بکات.

ئەمە بوو مالکۆلم ئێکس

دوای مردنی ئێلیجا (نەتەوە) هاتە سەر بیروباوەڕی مالکۆلم، ڕێبازەکەی مالکۆلم سەرکەوت، مزگەوتەکەی نیویۆرك بووە (مزگەوتی مالکۆلم ئێکس)، بووە شایەتی خەبات و قوربانیدانی بێدارکەرەوەیەکی گەلان.

جیمس شاباز –سکرتێری تایبەتی مالکۆلم– دەلێ:

"دڕکێك بوو لەپێی دەزگایەکی گەورەی دەسەلاتدار کەبڕیاری دابوو دژی گەلە غەیرە سپییەکانی تری ئاسیا بجەنگێ"

مالکۆلم ناونرابوو "ڕەشی تووڕەی ژمارە یەك"، هەقیشی بوو تووڕە ببێ، کاتی خۆی کوشتەی دەستی کۆمەلگەی ئەمەریکی بوو، گەلەکەی خەسێنرابوو.. کاتێکیش زانی کەوا "تووڕەبوون هەندێك جار کوێرە" تووڕەییەکەی دژی دەسەلاتدارانی ئەمریکا وەکو خۆی مایەوە، دوای چوون بۆ حەج و فڕێدانی بەرگی "ڕەش پەرستی".. "کۆمەلگەی ئەمەریکی لەجاران زیاتر ڕەفز دەکرد، بەلام ئەم جارە بەشێوەیەکی تر".

لەو بڕوایەدا نەبوو بتوانرێ کۆمەلگەی ئەمریکی چاك بکرێ، پێویست بوو "شۆڕشی تیدا بەرپا بکرێ". مالکۆلمی "ئومەمی و نەیاری سەرمایەداری و ئیمپریالیزم ببووە مەترسییەکی گەورە.. دەبوایە بەهەر نرخێك بووایە بکوژرایە".

دیاربوو بڕیارەکە لە F.B.I و C.I.A ەوە دەرچووبوو مالکۆلمیش نەلەوان و نەلە مردن نەدەترساو لەوکاتەوە باوکیان کوشت تا ئەوکاتەی کاری قەدەغەی دەکرد تا کاتی موسلمانبوونی ژیانی پڕ مەترسی بوو، لەو بڕوایەدا نەبوو زۆر بژی.

مالکۆلم خۆشەویستی ڕەشان بوو، بەتایبەتی هەژاران و هونەرمەندان.

هونەرمەندێکی ناموسلمان دەیوت:

"مالکۆلم قەد خیانەتمان لێ ناکات.. خیانەتی زۆرمان لێ کراوە"

هونەرمەندێکی تر:

"زۆر ڕەش هەن لەگەل بیرو باوەڕەکانیدا نین بەلام هەموویان دەزانن ئەو پیاو بوو، سپییەکان کەسیان ناوێ بیریان بخاتەوە کە پیاون بەلام ئێمە دەمانەوێ.. ئەو فێری کردین (..) وتی: ئێوە چۆکتان داداوە، هەلسن و پالەپەستۆ بکەن..".

مالکۆلم ترسی خستبووە دلی دوژمنەکانی، ڕۆژنامەگەرێکی سپی دەلێ:

تا ئێستا کەس ڕق‌و ترسی نەخستۆتە دڵی مرۆڤی سپیپێست ئـەوەندەی ئـەو چونکـە مرۆڤی سپیپێست دەیزانی مالکۆلم نەدەکرا".

ژنی ڕۆژنامەنووسەکە دوای دانیشتنێك‌و چا خواردنەوەیەك لەگەڵ مالکۆلمدا بە مێردەکەی وت:

"وای لێ کردم هەست بکەم لەگەڵ پڵنگێکی ڕەشدا چام خواردبێ".

ڕاستە:

پڵنگێکی ڕەش بوو.. ئەگەر ببینی چۆن زەردەخەنەکەی هەموو دانەکانی دەردەخات دەڵێی: چەند منداڵێکی دڵپاك‌و بێ وەیە! نازانی دەوڵەتێکی تۆقاندبوو:

ڕاستە: پڵنگێکی ڕەش بوو:

ئەوکەسەی هاواری دەکرد: ئەو ڕەشەی دەتانناسی مرد.

ئەو کەسەی بەرەو ڕووی گەورەترین دەسەڵات وەستا..

هەڵگری پەیامی ڕاپەڕینی گەلانی ستەملێکراو..

هەڵگری دوو هێزە گەورەکە:

شۆڕش‌و برایەتی..

مالکۆلم ئێکس.